

Suvaitsevaisuuskasvatus varhaiskasvatuksessa

Elina Kantola

Sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyö
Lapset ja nuoret
Sosionomi (AMK)

KEMI 2013

TIIVISTELMÄ

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU, Sosiaaaliala

Koulutusohjelma:	Sosiaaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyön tekijä:	Elina Kantola
Opinnäytetyön nimi:	Suvaitsevaisuuskasvatus varhaiskasvatuksessa
Sivuja (joista liitesivuja):	53 (2)
Päiväys:	22.10.13
Opinnäytetyön ohjaajat:	Päivi Muranen ja Seija Järvi
<p>Opinnäytetyöni aihe on Suvaitsevaisuuskasvatus varhaiskasvatuksessa. Tein kartoituksen siitä, miten suvaitsevaisuuskasvatusta toteutetaan varhaiskasvatuksessa Länsi-Lapin kunnissa. Halusin saada selville onko suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutusta tarpeen kehittää. Pohdin lisäksi sitä, voiko suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutuksella olla ennaltaehkäisevää vaikutusta kiusaamistilanteiden syntyyn. Tärkein tavoitteeni on herätellä varhaiskasvattajia miettimään suvaitsevaisuuskasvatuksen ja muun kiusaamista ennaltaehkäisevän työn tärkeyttä varhaiskasvatuksessa.</p> <p>Teoriaosiossa tuon esiin aiheesta tehtyjä tutkimuksia, muun muassa MLL:n ja Folkhälsanin yhteistyössä tekemän selvityksen siitä, miten kiusaaminen näyttäytyy suomalaisissa päiväkodeissa. Perehdyin myös valtakunnalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan sekä muutaman eri kunnan ja päivähoitoyksikön varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tutkin niistä, mitä niissä mainitaan suvaitsevaisuudesta ja suvaitsevaisuuskasvatuksesta.</p> <p>Aineistoni keräsin haastatteleamalla neljää lastentarhaopettajaa Länsi-Lapin alueen kunnista. Kysyin heiltä siitä, miten suvaitsevaisuuskasvatus näkyy päiväkodeissa. Kysyin myös heidän mielipiteensä siitä, tarvitseeko suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutusta jollain tavalla kehittää, ja voisiko siitä olla apua kiusaamisen ennaltaehkäisyyn.</p> <p>Haastattelujen ja keräämäni teorialiedon perusteella sain selville, että suvaitsevaisuuskasvatus tapahtuu arjen toimien ohessa, esimerkiksi silloin, kun joudutaan puuttamaan johonkin kiusaamistilanteeseen. Kovin tavoitteellista tai järjestelmällistä toteutus ei ole, eikä erityisiä menetelmiä ole käytössä. Suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutusta voitaisiin kehittää esimerkiksi perehdyttämällä henkilökuntaa aiheeseen, ja laatimalla suvaitsevaisuuskasvatuksen toteuttamiseen sopivia materiaaleja. Suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutusta pidettiin tärkeänä, ja sillä koettiin olevan mahdollista ennaltaehkäistä kiusaamistilanteiden syntyä. Kiusaamistilanteisiin puututaan aina, mutta kiusaamista ennaltaehkäisevää työtä voitaisiin tehdä enemmän.</p>	
Asiasanat: Suvaitsevaisuus, suvaitsevaisuuskasvatus, varhaiskasvatus, kiusaaminen.	

ABSTRACT

KEMI-TORNIO UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES, Social services

Degree programme:	The Bachelor of Social Services
Author:	Elina Kantola
Thesis title:	Tolerance Education in Early Childhood Education
Pages (of which appendixes):	53 (2)
Date:	22 October 2013
Thesis instructors:	Päivi Muranen and Seija Järvi
<p>The subject of my thesis is Tolerance Education in Early Childhood Education. I made a survey about how tolerance education is being put into practice in early childhood education in different municipalities of Western Lapland. I wanted to find out, if it is necessary to somehow improve the execution of tolerance education. I also reflected if tolerance education can be used as prevention against bullying. The most important goal for my thesis is, to call the early childhood educators' attention to the importance of tolerance education and other methods of preventing bullying in early childhood education.</p> <p>In the theoretic part of my thesis I introduce a few researches, for example a research made by MLL and Folkhälsan. This research explains how much and what kind of bullying is happening in Finnish day care centers. I also explored the curriculum guidelines on early childhood education and care and few of the curricula in different municipalities of Western Lapland. In the curricula, I was mainly looking for what is said about tolerance in general and tolerance education.</p> <p>The material for my thesis I collected by interviewing four kindergarten teachers in the municipalities in Western Lapland. I asked them about how tolerance education is put into practice in the day care centers. I also asked, if in their opinion, the execution of tolerance education should be improved somehow, and if tolerance education could be helpful in preventing bullying.</p> <p>From the theoretical information I gathered and the interviews I implemented, I made the conclusions, that tolerance education takes place along with the everyday activities in the day care centers for example when a bullying incident occurs. Tolerance education is not goal-directed and there are no special methods. The execution of tolerance education could be improved for example by familiarizing the employees with the subject. The execution of tolerance education is considered to be important, and it is considered to have some preventive effects against bullying. All of the bullying incidents are intervened in, but there is not that much preventive work being done.</p>	
Keywords: Tolerance, tolerance education, early childhood education, bullying.	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	3
ABSTRACT	4
SISÄLLYS	5
1 JOHDANTO	7
2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT	9
2.1 Tausta ja tavoitteet	9
2.2 Aiheesta tehtyjä aiempia opinnäytetöitä ja tutkimuksia.....	10
2.3 Kiusaamisen ennaltaehkäisy varhaiskasvatuksessa	13
2.4 Tutkimuskysymykset ja kohderyhmän kuvaus	15
3 KESKEISET KÄSITTEET	17
3.1 Varhaiskasvatus.....	17
3.2 Suvaitsevaisuus	18
3.3 Suvaitsevaisuuskasvatus	18
3.4 Kiusaaminen.....	19
4 SUVAITSEVAISUUSKASVATUS VARHAISKASVATUKSESSA	21
4.1 Valtakunnallinen varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelma	21
4.2 Länsi-Lapin kuntien varhaiskasvatussuunnitelmista	22
4.3 Suvaitsevaisuuskasvatuksen tavoitteita ja tarkoitusta.....	24
4.4 Menetelmiä suvaitsevaisuuskasvatuksen toteuttamiseen.....	25
4.5 Lapsen moraalien ja empatian kehitys.....	27
5 TUTKIMUSOTE, AINEISTONKERUU- JA ANALYYSITAPA	31
5.1 Laadullinen tutkimus.....	31
5.2 Puolistrukturoitu haastattelu	31
5.3 Aineiston analyysi.....	32
6 AINEISTON KERUU JA TULOSTEN ANALYSOINTI	34
6.1 Haastattelun toteutus ja haastattelukysymykset.....	34
6.2 Suvaitsevaisuuskasvatuksen toteuttaminen.....	36
6.3 Suvaitsevaisuuskasvatuksen toteuttamisen kehittämismahdollisuudet.....	39
6.4 Ennaltaehkäisevää suvaitsevaisuuskasvatusta	41
7 POHDINTA	44
7.1 Johtopäätökset.....	44

7.2 Jatkotutkimusaiheita.....	46
7.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	47
7.4 Ammatillinen kasvu	48
LÄHTEET	51
LIITE 1.....	53

1 JOHDANTO

Suomen Unicef julkaisi vuonna 2010 Lapsen oikeuksien päivänä yhdenvertaisuustee-
man pohjalta videon nimeltä ”Rakkaat vanhemmat”. Tässä videossa lapset esittävät toi-
veensa siitä, että heidän vanhempansa opettaisivat heidät suvaitsevaisiksi. Vanhemmat
ovat kiistämättä lapsen ensisijaiset kasvattajat, mutta tulevana kasvatusalan ammattilai-
sena olisin halunnut videon nimeksi Rakkaat vanhemmat ja kasvattajat. Koen, että
myös kasvatusalan ammattilaisilla on suuri vastuu lasten kasvattamisessa suvaitsevai-
siksi yhteiskunnan jäseniksi. Video kosketti minua todella, ja toivoisin jokaisen van-
hemman ja kasvatusalan ammattilaisen katsovan tämän videon. Tavoitteeni tälle opin-
näytetyölle on tuoda suvaitsevaisuuskasvatuksen ja muunlaisen kiusaamista ennaltaeh-
käisevän työn tärkeys esiin, ja tuoda varhaiskasvattajille mahdollisesti uusia näkökulmia
suvaitsevaisuuskasvatuksen ja kiusaamisen ennaltaehkäisyn toteutukseen.

Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteerin Ban Ki-moonin 16.11.2010, kansainvälisenä
suvaitsevaisuuden päivänä, esittämä viesti suvaitsevaisuudesta nosti esiin tärkeitä asioi-
ta. Hän muistuttaa, että vaikka suvaitsevaisuus on luonteenpiirre ja hyve, on se ennen
kaikkea tekoja. Suvaitsevaisuus tarkoittaa käden ojentamista toiselle, ja sitä, että ei näh-
dä ihmisten eroavaisuuksia esteinä yhteiseen kanssakäymiseen. Lisäksi hän sanoo, että
suvaitsevaisuutta ei tulisi pitää itsestäänselvyytenä vaan sitä tulee opettaa. (Pääsihteerin
viesti kansainvälisenä suvaitsevaisuuden päivänä 2010.) Mielestäni tämä suvaitsevai-
suuteen opettaminen tulee aloittaa jo pienestä pitäen.

Yhdistyneet Kansakunnat on laatinut kaikkia alle 18-vuotiaita lapsia koskettavan ihmis-
oikeussopimuksen. Tätä sopimusta kutsutaan lapsen oikeuksien sopimukseksi. Se hy-
väksyttiin YK:n yleiskokouksessa vuonna 1989. Se on maailman laajimmin ratifioitu
YK:n ihmisoikeussopimus. Ratifioimisella tarkoitetaan sitä, että valtio muuttaa lakinsa
ja toimintansa sopimusta vastaaviksi. Vain kolme maata on sopimuksen ulkopuolella.
Suomessa sopimus tuli voimaan vuonna 1991. (UNICEF 2013a.) Lapsen oikeuksien
sopimuksen johdannossa korostetaan muiden asioiden lisäksi muun muassa sitä, että
lapsen kasvatuksen tulisi tapahtua erityisesti rauhan, ihmisarvon, suvaitsevaisuuden,
vapauden, tasa-arvon ja solidaarisuuden hengessä. (UNICEF 2013b).

Opinnäytetyöni tarkoituksena on kartoittaa suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutusta Länsi-Lapin alueen päiväkodeissa. Haluan selvittää sen, miten suvaitsevaisuuskasvatusta toteutetaan käytännössä; onko se tavoitteellista ja tehdäänkö sitä yhteistyössä lasten vanhempien kanssa. Lisäksi tahdon selvittää, voisiko suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutusta jotenkin kehittää ja kokevatko varhaiskasvattajat, että kehittämiseen on tarvetta. Haluan myös tietää, minkä verran päiväkodeissa tapahtuu kiusaamista ja kokevatko varhaiskasvattajat, että suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutuksella voisi olla ennaltaehkäiseviä vaikutuksia kiusaamistilanteiden syntyyn.

Opinnäytetyöni teoriaosiossa avaan työni keskeiset käsitteet, jotka ovat varhaiskasvatus, suvaitsevaisuus, suvaitsevaisuuskasvatus ja kiusaaminen. Teoriaosiossa esittelen myös Mannerheimin Lastensuojeluliiton ja Folkhälsanin yhdessä vuosina 2009 - 2010 toteuttaman hankkeen: ”Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa”. Tämän hankkeen pohjalta toteutettiin muun muassa selvitys siitä, miten paljon ja millaista kiusaamista suomalaisissa päiväkodeissa tapahtuu. Hankkeen tulokset ovat osoitus siitä, kuinka ajankohtaisia ja tärkeitä aiheita suvaitsevaisuus ja suvaitsevaisuuskasvatus ovat.

Teoriaosiossa perehdyn myös muun muassa siihen, mitä yleisesti ottaen voivat olla suvaitsevaisuuskasvatuksen tavoitteet, ja millaisia menetelmiä suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutukseen löytyy. Halusin myös perehtyä lapsen moraalien ja empatiataitojen kehitykseen, koska mielestäni moraalit ja empatia liittyvät käsitteinä läheisesti suvaitsevaisuuden teemaan. Teoriaosiossa tutustun myös tarkemmin valtakunnalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan sekä kolmen lähikuntani varhaiskasvatussuunnitelmaan, ja perehdyn siihen, mitä niissä kerrotaan suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutuksesta ja tavoitteista.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Tausta ja tavoitteet

Opinnäytetyöni on empiirinen, haastatteluista saamiini vastauksiin ja teoreettiseen tekstiaineistoon perustuva kartoitus suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutuksen tavoista ja määrästä varhaiskasvatuksessa Länsi-Lapin alueella. Haluan ottaa selville tapahtuuko suvaitsevaisuuskasvatus lähinnä arjen tapahtumien lomassa, vai onko se suunnitelmallista ja tavoitteellista. Haluan myös selvittää käytetäänkö suvaitsevaisuuskasvatuksessa joi-tain erityisiä välineitä tai menetelmiä, kuten tarinallisuutta. Tarkoitukseni on myös poh-tia tulisiko suvaitsevaisuuskasvatuksen toteuttamistapaa kehittää nykyajan vaatimuksia vastaavammaksi, sillä nykypäivänä on yhä enemmän maahanmuuttajataustaisia sekä erityistä tukea tarvitsevia lapsia päivähoidossa. Olisiko siis jonkinlaiseen uudistamiseen tarvetta, ja miten suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutusta voitaisiin uudistaa. Pohdin li-säksi sitä, voisiko suvaitsevaisuuskasvatuksella olla ennaltaehkäisevää vaikutusta kiu-saamistilanteiden syntymiseen niin päiväkodeissa kuin kouluissakin.

Tutkin lisäksi valtakunnallista varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmaa sekä muuta-man Länsi-Lapin kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaa. Katson, mitä niissä mainitaan suvaitsevaisuuskasvatuksen toteuttamisesta. Tavoitteenani on oppia enemmän suvaitse-vaaisuuskasvatuksen toteuttamisesta, sekä toivottavasti herätellä varhaiskasvattajia ha-vaitsemaan aiheen merkityksen ja ajankohtaisuuden varhaiskasvatuksessa. Työni pää-asiallinen tavoite on juuri herätellä varhaiskasvattajia ajattelemaan suvaitsevaisuuskas-va- tuksen ja muun kiusaamista ennaltaehkäisevän työn tärkeyttä.

Aloin pohtia opinnäytetyöni aihetta ensi kerran jo vuoden 2012 alkupuolella. Melko pian mieleeni tuli aihe suvaitsevaisuuskasvatuksesta varhaiskasvatuksessa. Eritoten mietin suvaitsevaisuuskasvatuksen vaikutusmahdollisuuksia koulussa ja myös päiväko-deissa esiintyvään kiusaamisongelmaan. Aihe nousi omista kiinnostuksenkohteistani ja osaltaan aiemmasta koulutuksestani. Juha Hakala toteaa kirjassaan Opinnäytetyöopas ammattikorkeakouluille, että, koska opinnäytetyö on työmäärältään sen verran suuri, kannattaa aiheen valinnan kriteerinä olla se, että aihe todella kiinnostaa itseä. Lisäksi aiheen valinnassa tulisi ottaa huomioon, että aiheesta on itsellä jo jotain aiempaa tietoa. (2004, 44 – 45.)

Lyhyt ja ytimekäs nimi oli työlle helppo keksiä, mutta siihen helppous sitten loppuikin. Suvaitsevaisuuskasvatus varhaiskasvatuksessa on aiheena varsin laaja. Aiheen rajaaminen tuotti minulle suuria vaikeuksia. En alkuun osannut päättää, mistä näkökulmasta aihetta tarkastelisin, ottaisinko pääpainotteeksi monikulttuurisen näkökulman, vai keskittyisinkö kaikenlaisen erilaisuuden hyväksymiseen. Koska taustalla mielessäni olivat omat kokemukseni kiusaamisen näkemisestä peruskoulun ajalta, sekä kouluavustajana työskentelyn ajalta, halusin ottaa näkökulmaksi kaikenlaisen erilaisuuden suvaitsemisen. Syyt kiusaamiseen ovat monesti todella pieniä. Kiusaamisen kohteeksi joutuva voi esimerkiksi pukeutua erilailla kuin muut, tai puhua erilailla kuin muut.

Saatuani aihetta rajattua oli edessä tutkimusotteen ja aineiston keruutavan valinta. Vaikka sanonkin, että haluan kartoittaa suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutuksen määrää, en halunnut tehdä mitään määriin ja numeeriseen materiaalin perustuvaa kartoitusta. Painopisteenä oli selvittää, miten suvaitsevaisuuskasvatusta käytännössä tehdään. Tästä syystä valitsin tutkimusotteekseni laadullisen, eli kvalitatiivisen tutkimusotteen. Tarkoitukseni oli alun perin tehdä toiminnallinen opinnäytetyö, jossa kartoittaisin jonkin, tai joidenkin suvaitsevaisuuskasvatusmenetelmien toimivuutta päiväkotiryhmässä. Päädyin kuitenkin, pääasiallisesti ajan ja resurssien puutteen vuoksi, keräämään aineiston opinnäytetyöhöni haastattelemalla neljää eri lastentarhaopettajaa Länsi-Lapin alueella. Haastattelut toteutin alkukesästä 2013, ja sitä ennen keväällä kokosin kasaan opinnäytetyöni pohjalla olevan teoreettisen osion. Haastatteluista saamani materiaalin analysoin loppukesästä 2013.

2.2 Aiheesta tehtyjä aiempia opinnäytetöitä ja tutkimuksia

Eriksson ja Suikkanen Porin Diakonia-ammattikorkeakoulusta ovat tehneet vuonna 2002 opinnäytetyön aiheesta: ”Varhaiskasvattaja suvaitsevaisuuskasvattajana”. Opinnäytetyössään he selvittivät sitä, missä määrin Porin kaupungin päivähoidossa toteutetaan suvaitsevaisuuskasvatusta. He kuvasivat opinnäytetyössään varhaiskasvattajan näkökulmasta suvaitsevaisuuskasvatuksen tavoitteita, toteutusta ja sisältöä. Heidän kartoituksensa tuloksena ilmeni, että Porissa jokaisessa päiväkodissa tunnistetaan suvaitsevaisuuskasvatuksen merkitys, mutta korostetaan myös vanhempien roolia suvaitsevaisuuteen kasvattajina. Suvaitsevaisuuskasvatusta toteutettiin enemmän arjen toimien ohessa,

suvaitsevaisuuskasvatuksen laajemmalle kehittämiselle esteeksi nähtiin ajan ja resurssien puute. (Eriksson & Suikkanen 2002.)

Suihkonen ja Vellonen ovat myös tehneet aihetta sivuavan opinnäytetyön Lahden ammattikorkeakoulussa keväällä 2012. Heidän opinnäytetyönsä, ”Kohti suvaitsevaisuutta tarinallisuuden voimin; Suvaitsevaisuuskasvatusprojekti päiväkodin esikouluikäisille”, oli toiminnallinen projekti, jossa käsiteltiin suvaitsevaisuuskasvatusteemoja tarinallisuuden avulla. Tavoitteena projektissa oli antaa varhaiskasvattajille työkaluja suvaitsevaisuuskasvatuksen toteuttamiseen ja kokeilla tarinallisten menetelmien toimivuutta esikouluikäisten lasten ryhmässä. Kirjallisen tuotoksen lisäksi, projektin tuotoksena, oli henkilökunnalle suunnattu opasvihkonen, jonka avulla henkilökunta voi jatkossa toteuttaa suvaitsevaisuuskasvatusta. Projekti koettiin hyödylliseksi päiväkodin henkilökunnan taholta, sillä se toi uusia ideoita suvaitsevaisuuskasvatuksen toteuttamiseen. (Suihkonen & Vellonen 2012.)

Ruotsinkielisessä Novia ammattikorkeakoulussa sosiaaliajaa opiskelleet Asplund ja Bergman tekivät vuonna 2012 opinnäytetyön nimeltään ”Tillsammans mot mobbning”. Tässä laadullisessa tutkimuksessa he ottivat selvää siitä, onko Bölen päiväkodissa olemassa oleva kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma toimiva. Haastattelemalla he pyrkivät saamaan vastauksia muun muassa siihen, onko henkilökunta tietoinen kyseisestä suunnitelmasta, sekä toimiiko henkilökunta suunnitelman mukaisesti kiusaamistilanteissa. Haastattelujensa perusteella he saivat selville, että päiväkodin työntekijät olivat tietoisia suunnitelman olemassaolosta, mutta monikaan ei todellisuudessa tiennyt, mitä suunnitelma piti sisällään. Päiväkodin henkilökunta itse toivoi, että kyseistä suunnitelmaa kehitettäisiin siten, että siinä olisi konkreettisemmat ohjeet siitä miten kiusaamistilanteissa tulisi toimia. (Asplund & Bergman 2012.)

Olen nähnyt itse lapsena ja myöhemmin työntekijänä sen, kuinka paljon kiusaamista kouluissa tapahtuu ja kuinka kiusaamisen on muuttunut yhä näkyvämmäksi ja arkipäiväisemmäksi ilmiöksi kouluissa ja nykyaikana myös päiväkodeissa. Kiusaamisen keinot ovat myös muuttuneet rajummiksi ja moninaisemmiksi Internetin ja älypuhelisten käytön yleistyttyä. Vaikka opinnäytetyö on minulle henkilökohtaisesti omien kiinnostuksenkohteideni ja aiemman koulunkäyntiavustajan tutkintoni myötä merkityksellinen, on aihe merkityksellinen ja ajankohtainen myös valtakunnallisesti. Tätä näkemystä tukee esimerkiksi Opetusministeriön 2008 julkaisema koulukiusaamistutkimus, josta tulee

ilmi, että kiusaaminen on yläluokilla jonkin verran lisääntynyt 2000-luvun aikana ja missään kunnista se ei ole vähentynyt. Tutkimuksesta ilmeni, että noin joka kolmas oppilas joutuu kiusaamisen kohteeksi jossain vaiheessa lukukautta. Vähintään kerran viikossa kiusaamisen kohteeksi joutuneita on tutkimuksen mukaan 8 % oppilaista. (Koulukiusaaminen peruskoulun yläluokilla 2008.)

Mannerheimin Lastensuojeluliitto toteutti yhteistyössä Folkhälsanin kanssa sosiaali- ja terveysministeriön rahoituksella ”Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa” -hanketta vuosina 2009 - 2010. Tämän hankkeen seurauksena tehtiin selvitys siitä, miten kiusaaminen näyttäytyy suomalaisessa päivähoidossa. Aineisto kerättiin neljästä suomenkielisestä ja neljästä ruotsinkielisestä päiväkodista. Selvitystä varten haastateltiin lasten lisäksi lasten vanhempia ja päiväkodin henkilökuntaa. Selvitys osoitti, että kiusaamista esiintyy myös päiväkodeissa. Se näyttäytyy melko samanlaisena kuin kouluissa, eli fyysisenä, psyykkisenä ja verbaalisena kiusaamisena. Konkreettisesti kiusaaminen päivähoidossa on esimerkiksi leikeistä poissulkemista ja ryhmän ulkopuolelle jättämistä. Eniten kiusaamista esiintyy päiväkodeissa vapaiden leikkihetkien aikana, sekä ulkona, että sisällä. Lapset saivat itse myös kertoa, mitä he kokevat kiusaamiseksi. Lasten oli välillä vaikea erottaa pieniä konfliktitilanteita kiusaamisesta. Yleisesti ottaen kuitenkin lasten ja päiväkodin henkilökunnan ajatukset siitä, mitä kiusaaminen on, olivat melko samanlaiset. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 1, 41 – 42.)

Päiväkotikäisten lasten kiusaamista on tutkittu Suomessa melko vähän, mutta jo 1978 -vuonna tehtiin Åbo Akademiassa pro gradu -tutkielma, jossa käsiteltiin kiusaamista 3-6 -vuotiaiden lasten parissa. Tämän tutkimuksen tuloksena oli se, että jo silloin kiusaamisen muodot olivat hyvin samanlaisia koulussa sekä päiväkodissa. Muualla maailmassa on aihetta myös tutkittu. Vuonna 2003 Gilles-Rezonin ja Bosackin tutkimus osoitti, että erään päiväkodin lapsista jopa 87 % kertoi tulleen joskus kiusatuksi. Myös MLL:n hankkeen selvityksessä kiusaamisesta, lähes kaikki haastatellut lapset kokivat tulleen joskus kiusatuksi. Gilles-Rezonin ja Bosackin tutkimuksessa kuitenkin vain 7 % lapsista oli sitä mieltä, että he olivat itse kiusanneet jotakuta joskus. Tutkijat esittivät jatkotutkimusaiheeksi sen, että pystyvätkö pienet lapset arvioimaan sitä, millainen rooli heillä on kiusaamistilanteessa. Tutkimuksessa nousi myös esiin kysymys siitä, osaavatko lapset määritellä sen, mitä kiusaaminen tarkoittaa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 8, 10.)

Gilles-Rezonin ja Bosackin haastattelemista lapsista 87 % kertoi kokeneensa joskus tulleen kiusatuksi - määrä on todella suuri. Itsellenikin heräsi sellainen kysymys, että kokevatko pienet lapset kaikki pienetkin konfliktitilanteet kiusaamiseksi, vai onko 87 % todella realistinen luku kiusaamisen kohteeksi joutuneista päiväkodissa. MLL:n tekemässä selvityksessä esitettiin tarkentavia kysymyksiä niille lapsille, jotka olivat kokeneet tulleen kiusatuksi. Osa lapsista ei kuitenkaan osannut kertoa tilanteesta sen enempää, joten ehkä 87 % ei kuitenkaan ole todellinen määrä. MLL:n selvityksen yhteenvedossa esitettiinkin kysymys, että vastasivatko jotkut lapset kysymykseen kiusatuksi tulemisesta siten, miten he luulivat haastattelijan haluavan heidän vastaavan. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 42.) Oli luku sitten 87 % tai 50 %, on se silti liian suuri.

2.3 Kiusaamisen ennaltaehkäisy varhaiskasvatuksessa

Mannerheimin Lastensuojeluliitto julkaisi yhteistyössä Folkhälsanin kanssa ”Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa” -hankkeen tiimoilta, aiemmin mainitsemani selvityksen lisäksi myös ohjeen kiusaamisen ehkäisystä varhaiskasvatuksessa. Tässä julkaisussa kerrotaan keinoja, joilla kiusaamisen ennalta ehkäisemistä voidaan toteuttaa ja perustellaan miksi varhaiskasvatuksessa tarvitaan suunnitelmallista kiusaamista ehkäisevää työtä. Lisäksi julkaisussa painotetaan sitä, että jokaisen päivähoitoyksikön tulisi liittää omaan varhaiskasvatussuunnitelmaansa kirjallinen kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma. Kiusaamisen ennaltaehkäisy ja kiusaamiseen puuttuminen ovat laadukkaan varhaiskasvatuksen toteutuksen edellytyksiä. Kiusaamisen ehkäisyllä varhaiskasvatuksessa voi olla monia positiivisia vaikutuksia lasten hyvinvoinnille ja koulunkäynnille. Aikuisen rooli kiusaamisen ennaltaehkäisemissä on oleellinen. Aikuinen voi omilla asenteillaan vaikuttaa pahimmassa tapauksessa kiusaamistilanteiden pitkittymiseen ja jopa niiden syntymiseen. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 1 – 2, 10.)

Kiusaamisen ehkäisyyn ei ole nopeaa ja helppoa konstia. Eikä ole olemassa yhtä mallia, joka sopisi kaikkiin tilanteisiin. Kiusaamiseen puuttuminen on todella tärkeätä, mutta pääpainon tulisi olla kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Mitä aiemmin ennaltaehkäisevät toimet aloitetaan, sitä tehokkaampia ne ovat. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on se, että toiminta on tavoitteellista ja tietoista. Kiusaaminen on yleensä ryhmädynaminen ilmiö, joten kiusaamisen ehkäisyn tulisi painottua ryhmään ja yhteisöllisyyteen

liittyviin asioihin. Yksi keino toteuttaa ennaltaehkäisevää työtä on tapa- ja moraalikasvatus. Rinnastan tämän itse käyttämäni termiin suvaitsevaisuuskasvatus koska teemat ovat samat. Tapakasvatuksen avulla lapsille opetetaan toisten ihmisten kunnioittamista ja sitä, miten tulee puhua ja käyttäytyä niin ettei loukkaa toista. Moraalikasvatus liittyy siihen, että opetetaan lapset itse ymmärtämään miksi tietyt toimintatavat ovat sopivia ja toiset eivät. Ohjeessa listataan myös muita keinoja kiusaamisen ehkäisyyn. Niitä ovat esimerkiksi kasvatuskumppanuus, eli toiminta yhteistyössä lasten vanhempien tai kasvattajien kanssa sekä sosiaalisten taitojen esimerkiksi empatiataitojen tukeminen. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 44 - 45.)

Perusopetuslaissa (628/1998, 29§) veloitetaan koulutuksen järjestäjät laatimaan opetussuunnitelman yhteyteen suunnitelman, jossa kerrotaan miten oppilaita suojellaan väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Laki velvoittaa koulutuksen järjestäjät myös toimeenpanemaan suunnitelman ja valvomaan sen toteutusta. Koska esiopetus kuuluu perusopetuslain piiriin, tulee myös esiopetusta antavilla yksiköillä olla samainen kirjallinen suunnitelma. MLL:n julkaisussa todetaan, että myös varhaiskasvatusyksiköissä olisi hyvä olla samanlainen suunnitelma. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman avulla nostettaisiin tietoisuutta kiusaamisesta ja vaikutettaisiin kiusaamiseen liittyviin asenteisiin. Sen avulla koko työyhteisö tietää miten kiusaamistilanteissa toimitaan ja osaa myös perustella toimintaansa. Kirjallinen suunnitelma auttaa myös työn arvioinnissa ja siinä, että työ on johdonmukaisempaa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 11.)

Tässä suunnitelmassa tulisi näkyä ainakin seuraavat asiat: mitä laki ja valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma sanovat lasten oikeudesta turvalliseen päivähoittoon, mikä on päiväkodin näkemys siitä, mitä kiusaaminen on, mitkä ovat kiusaamisen huomaamiseen ja tunnistamiseen liittyvät asiat, mitkä ovat kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen keinot sekä millainen on yhteistyö vanhempien kanssa (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 12). Asplundin ja Bergmanin Novia ammattikorkeakoulussa tekemässä opinnäytetyössä tuli ilmi, että Bölen päiväkodissa tällainen suunnitelma on kyllä olemassa, mutta sen ei koettu olevan toimiva. Näen tällaisen suunnitelman liittämisen jokaisen varhaiskasvatusyksikön varhaiskasvatussuunnitelmaan positiivisena asiana sillä, mitä johdonmukaisempaa kiusaamista ehkäisevä työ on, sitä tehokkaampaa se todennäköisesti on. On kuitenkin tärkeätä, että suunnitelma ei ole vain olemassa osana jotain lomakenivaskaa vaan se on myös konkreettinen, toimiva ja oikeasti käytössä. Tarkoitukseni on haastattelussa

kysyä lastentarhaopettajien mielipide siitä, olisiko tällainen ohje hyvä löytyä jokaisesta varhaiskasvatussuunnitelmasta ja löytyykö mahdollisesti jo heidän yksikkönsä varhaiskasvatussuunnitelmasta kyseinen kohta.

2.4 Tutkimuskysymykset ja kohderyhmän kuvaus

Tutkimuskysymysten tai tutkimusongelmien valinta määrää paljon tutkimuksen toteuttamista. Tutkimuskysymykset tulee ottaa huomioon muun muassa mietittäessä sitä, millaista aineistoa kerätään ja millä menetelmällä. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 15 - 16.) Tutkimuskysymykset ovat myös tutkimuksen punainen lanka, joka kokoaa kaiken yhteen. Ne tulisi pitää mielessä koko tutkimuksen ajan. Opinnäytetyöni aiheen rajaaminen ei ollut minulle helppoa, mutta kun olin saanut aiheen rajattua, kykenin alkamaan miettiä tutkimuskysymyksiäni. Valitsin kolme tutkimuskysymystä, joiden avulla selvitän suvaitsevaisuuskasvatuksen nykytilannetta, kehittämismahdollisuuksia ja lisäksi myös suvaitsevaisuuskasvatuksen ennaltaehkäiseviä mahdollisuuksia koulukiusaamiseen nähden. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten suvaitsevaisuuskasvatusta toteutetaan?
2. Voidaanko suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutusta parantaa/kehittää?
3. Voiko suvaitsevaisuuskasvatuksen toteuttamisella olla ennaltaehkäiseviä vaikutuksia koulukiusaamistilanteiden syntyyn?

Tarkoitukseni on siis lastentarhaopettajien haastatteluiden sekä teoretiedon avulla muodostaa kuva siitä, millaista suvaitsevaisuuskasvatusta nykypäivänä varhaiskasvatuksessa tehdään, olisiko sitä aiheellista kehittää ja millä tavoin. Koska kaksi jälkimmäistä tutkimuskysymystä eivät ole mitenkään yksiselitteisiä, niihin vastausta voin vain pohtia lukemani teoretiedon ja keräämäni materiaalin avulla.

Kartoitukseni kohderyhmänä ovat neljä Länsi-Lapin alueen päiväkodeissa työskentelevää lastentarhaopettajaa. Valitsin kohderyhmäkseni lastentarhaopettajat siksi, että he ovat kasvatusalan ammattilaisia. Lisäksi heillä on ensikäden tietoa siitä, miten suvaitsevaisuuskasvatusta nykypäivänä varhaiskasvatuksessa toteutetaan. Heiltä löytyy myös varmasti mielipiteitä siihen, toteutetaanko sitä tarpeeksi ja niin järjestelmällisesti, että sillä voisi olla ennaltaehkäisevää vaikutusta kiusaamistilanteiden syntyyn. Kohderyhmän valinnassa tulisi laadullista tutkimusta tehtäessä kiinnittää huomiota nimenomaan

siihen, että valittu kohderyhmä on sellainen, jolla on paljon tietoa ja kokemusta tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2013, 85 – 86). Kohderyhmäni on melko pieni, mutta koska olen tekemässä opinnäytetyötä, jonka pääasiallinen tarkoitus on osoittaa oppineisuutta, en koe tätä huonoksi asiaksi. Lisäksi tarkoitukseni ei ole tehdä mitään tilastollisia yleistyksiä, vaan koettaa resurssini huomioon ottaen kuvata tietyllä alueella toteutettavaa suvaitsevaisuuskasvatusta. Kahteen jälkimmäiseen tutkimuskysymykseeni en pyri edes antamaan mitään yleispäteviä vastauksia, vaan haluan kuulla kasvatusalan ammattilaisten mielipiteitä asiaan.

3 KESKEISET KÄSITTEET

3.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus käsite otettiin Suomessa ensi kerran käyttöön vasta 1970-luvulla, vaikka teoreettinen perusta varhaiskasvatukselle luotiin jo 1600-luvulla J.A. Comeniuksen, tšekkiläisen kasvatustieteilijän, toimesta. Laajasti selittäen, varhaiskasvatus on kaikkea sitä, yhteiskunnallista toimintaa, jolla pyritään edistämään lapsen suotuisaa kehitystä ja vaikuttamaan lapsen kasvuolosuhteisiin. Eli varhaiskasvatukseksi voidaan ymmärtää kaikki kotona, julkisissa kasvatustilanteissa ja eri elämänpiireissä, tapahtuva kasvatuksellinen vuorovaikutus lapsen ja aikuisen välillä. (Karila, Kinon & Virtanen 2001, 13.)

Valtakunnallisissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa varhaiskasvatus määritellään pienten lasten elämän eri osa-alueilla tapahtuvaksi kasvatukselliseksi ja tavoitteelliseksi vuorovaikutukseksi. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on lasten tasapainoisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistäminen. Varhaiskasvatuksessa oleellisena osana on vanhempien ja ammattilaisten yhteistyö - kasvatuskumppanuus. Varhaiskasvatuksen lähtökohtana on eritoten varhaiskasvatustieteelliseen, mutta myös laajaan monitieteelliseen tietoon ja tutkimukseen perustuva kokonaisvaltainen kuva lapsen kasvusta, kehityksestä sekä oppimisesta. Varhaiskasvatuspalveluihin kuuluvat muun muassa valtakunnallisesti järjestettävät päiväkotitoimet, perhepäivähoito- ja muut avoimet päivähoitopalvelut. Varhaiskasvatuspalveluja järjestävät kunnat, järjestöt, yksityiset palveluntuottajat sekä seurakunnat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005.)

Varhaiskasvatus koostuu kasvatuksesta, opetuksesta ja hoidon kokonaisuudesta. Varhaiskasvatuksessa lapsen omaehtoinen leikkiminen on keskiössä, mutta varhaiskasvatustoiminta on myös suunnitelmallista ja tavoitteellista. Varhaiskasvatuksessa tulisi painottua lapsuuden vaaliminen ja lapsen ohjaaminen ihmiseksi kasvamisessa. Varhaiskasvatusta ohjaavat kolme kasvatuspäämäärää, jotka määrittävät varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Ne ovat henkilökohtaisen hyvinvoinnin edistäminen, toisten huomioon ottamisen käyttäytymismuotojen ja toimintatapojen vahvistaminen sekä itsenäisyyden asteittainen lisääminen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2005.)

3.2 Suvaitsevaisuus

UNESCO, YK:n vuonna 1945 perustama kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö, on määritellyt suvaitsevaisuuden käsitteen julistuksessaan siten, että se tarkoittaa sen asian hyväksymistä, että kaikki ihmiset ovat luonnostaan erilaisia, erinäköisiä, eri elämäntilanteissa, mutta heillä on oikeus elää rauhassa sellaisina kuin ovat. Suvaitsevaisuus ei tarkoita sitä, että tulisi hyväksyä väärinkäytöstä tai muuttaa omia vakaumuksiaan. Suvaitsevaisuus on sitä, että jokainen on vapaa ajattelemaan omalla tavallaan ja antaa saman vapauden toisille. (1995, hakupäivä 23.11.12.) Myös minun näkemykseni suvaitsevaisuudesta on se, että suvaitsevainen ihminen hyväksyy toisten ihmisten erilaisen ulkonäön, erilaiset näkemykset, erilaiset lähtökohdat sekä erilaiset kiinnostuksenkohteet, eikä pyri muuttamaan toista ihmistä.

Ylönen tarkentaa kirjassaan suvaitsevaisuuden käsitettä siten, että suvaitsevaisella ihmisellä on kyky hyväksyä muiden ihmisten mielipiteet vaikka ei välttämättä ota niitä omikseen. Suvaitsevainen ihminen osaa myös asettautua toisen ihmisen asemaan ja ajatella asioita hänen näkökulmastaan. Ollakseen suvaitsevainen, ihminen tarvitsee kärsivällisyyttä. Uskoisin, että suurin osa ihmisistä on joskus suvaitsematon jotain asiaa tai ihmistä kohtaan. Omista ennakkoluuloistaan on monesti todella vaikea luopua. Wahlström kertoo kirjassaan ennakkoluulon tarkoittavan kaavamaisista, yksinkertaistettua ja ennalta muodostettua asennetta jotain ihmisryhmää tai ilmiötä kohtaan. Ennakkoluuloja on kaikilla ihmisillä, mutta suvaitsevainen ihminen voi joskus päästä irti jostain ennakkoluulostaan, kun taas suvaitsematon ihminen pitää tiukasti kiinni omista ennakkoluuloistaan. Roolinotto on yksi parhaimmista kasvatuksellisista keinoista, jolla voi yrittää päästä eroon ennakkoluuloista. Roolinotto käsitteenä on hyvin lähellä empatiakykyä. Se tarkoittaa kykyä soveltaa omaan ajatteluun ja toimintaan jonkun toisen ihmisen näkökulmaa. (Ylönen 2005, 135 - 136.; Wahlström 1996, 72 & 128 - 129.)

3.3 Suvaitsevaisuuskasvatus

Tehtävänä suvaitsevaisuuskasvatus ei ole helppo. Suvaitsevaisuuskasvatuksessa pyritään kehittämään ihmisen kykyä hyväksyä sellaisia asioita, jotka ovat ehkä hänelle outoja ja erilaisia. (Wahlström 1996, 105.) Esimerkki tällaisesta erilaisesta ja oudosta voi lapselle olla toisesta kulttuurista tuleva lapsi tai sellainen lapsi, jolla on jokin kehitykseen liittyvä vamma, joka jotenkin näkyy ulkoisesti. Erilaisuutta voi toki lapselle olla

niinkin yksikertainen seikka, kuin erilaiset vaatteet tai muutoin erilainen ulkonäkö. Varsinkin lapsille voi erilaisuus olla pelottavaa. Meidän tehtävämme kasvattajina on kertoa lapsille erilaisista asioista ja tutustuttaa heidät erilaisuuteen, jottei se olisi niin pelottavaa.

Ihmisillä on aina olemassa, tietoisena tai tiedostamattomana, jonkinlainen ihmiskuva ja oppimiskäsitys. Suvaitsevaisuuskasvatusta ohjaa ekohumanistinen ihmiskuva ja uudistavan oppimisen oppimiskäsitys. Ekohumanistisessa näkemyksessä ihmisen ajatellaan olevan jatkuvasti oppiva, henkisesti kasvava vastuullinen olento. Tällä vastuullisuudella tarkoitetaan sitä, että omien jälkeläistensä huolehtimisen lisäksi ihminen kokee tärkeäksi myös muiden ihmisten auttamisen ja ympärillään olevan luonnon suojelun. Suvaitsevaisuuskasvatuksen eettinen pohja perustuu ihmisten ja luonnon oikeuksien kunnioittamiseen. Ihminen on luonnostaan moraalinen olento, jolla on kyky ymmärtää tekojensa seurauksia. Yksi suvaitsevaisuuskasvatuksen keskeisistä osa-alueista onkin opettaa pohtimaan omien tekojen seurauksia, esimerkiksi sitä, miltä toisesta ihmisestä tuntuu, jos sanot hänelle jotain loukkaavaa. (Wahlström 1996, 105 – 107.)

3.4 Kiusaaminen

Koska yksi tärkeä näkökulma opinnäytetyössäni on suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutuksen ennaltaehkäisevät mahdollisuudet kiusaamistilanteiden syntyyn, halusin avata myös kiusaaminen sanan merkitystä. Ilmiönä kiusaaminen on ikivanha, mutta käsitteenä kiusaaminen, mobbning, nousi esille 1960 -luvun lopulla Paul Heinemanin artikkelissa ja myöhemmin kirjassa ”Mobbning. Gruppvåld bland barn och vuxna” (1972). 1970 -luvulla kiusaamisilmiötä alettiin tutkia eritoten Pohjoismaissa ja 1980 -luvulla tutkimusta alettiin tehdä myös muun muassa Japanissa, Yhdysvalloissa ja Kanadassa. (Hamarus & Kaikkonen 2011, 59.)

Kiusaamisen määritelmät ovat vaihdelleet laajasti, mutta nykyään kansainvälisessä tutkimuksessa on yleisesti käytössä Dan Olweuksen käyttämä määritelmä kiusaamisesta. Olweus määrittelee kiusaamisen siten, että henkilö on kiusaamisen uhri silloin, jos hän toistuvasti tai pidempään joutuu yhden tai useamman henkilön negatiivisten tekojen kohteeksi. Negatiivisiksi teoiksi lasketaan erilaiset loukkaavat sanat ja eleet, pahassa tarkoituksessa tehdyt fyysiset kontaktit ja esimerkiksi ryhmästä pois sulkeminen. Olweus korostaa määritelmässään tekojen jatkuvuuden merkitystä ja sitä, että tekojen uhri on

sellaisessa tilassa tai asemassa, että hänen on vaikea tekoja kohtaan puolustautua. Arkieleessä käytetty merkitys kiusaamisesta voi erota tieteellisessä tutkimuksessa käytettävästä merkityksestä. Paljon on myös pohdittu, kuuluvatko esimerkiksi kiusoittelu ja häirintä osaksi kiusaamista. Suomalaisissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa termit kiusaaminen ja häirintä on mainittu erikseen (Hamarus & Kaikkonen 2011, 59 – 60; 2004, 25.)

Vaikka voidaan määritellä tiettyjä kiusaamiseen liittyviä piirteitä, on kiusaaminen kuitenkin ihmisen subjektiivinen kokemus. Jokaisella ihmisellä on oma kynnys siihen mikä tuntuu kiusaamiselta. Lapsi voi myös kokea eri asiat kiusaamiseksi kuin aikuinen. Voi olla, että joku asia, jota aikuisena pidät kiusaamisena, ei lapsesta tunnukaan kiusaamiselta. Asia voi olla myös toisinpäin. Välillä aikuiset vähättelevät lapsen omaa kokemusta kiusaamiseksi tulemisesta. On kuitenkin todella tärkeätä ottaa aina vakavasti sellainen tilanne, jossa lapsi kertoo kiusaamiskokemuksestaan. (Peltonen 2005b, 148 & 152.) Sillä, että puututaan kiusaamiseen ajoissa, voidaan estää monien kiusaamistilanteiden pitkittyminen. Toki parasta olisi, että kiusaamistilanteiden synty voitaisiin ennaltaehkäisevin keinoin estää kokonaan. Ajoissa puuttumisella voidaan kuitenkin välttää tilanteen pitkittyminen ja siitä johtuvat mahdolliset seuraukset. Monet lapsena kiusatuksi tulleet kantavat lapsuuden kiusatuksi tulemisen kokemusten traumoja mukanaan aikuisiälle asti.

Kiusaamisen kohteeksi joutuva on yleensä jollain tavalla erilainen kuin muut. Syitä kiusaamiseen voivat olla esimerkiksi vääränlaiset vaatteet, erilainen puhetapa, älykkyys tai kiltteys. Syyt siihen, miksi joku valitaan kiusaamisen kohteeksi, ovat yleensä todella pieniä. Hamarus ja Kaikkonen kertovat artikkelissaan, että kiusaamisella on paljon erilaisia ilmenemismuotoja. Kiusaamissanan merkitystä on vaikea yksiselitteisesti määritellä. Jotkut kokevat, että kiusaamista voi tarkastella janamaisena ilmiönä, jonka toisessa päässä on kiusoittelu ja toisessa fyysinen väkivalta. Peltonen toteaa kiusaamista koskevassa tekstissään, että psyykkinen ja fyysinen kiusaaminen kulkevat usein käsi kädessä. Fyysisen kivun kokemiseen liittyy psyykkistä kipua. Joskus psyykkinenkin kipu voi aiheuttaa fyysisiä oireita, mutta niiden syytä on vain vaikeampi todentaa. Kipu yleensäkin on kokemuksena subjektiivinen ja sitä on lähes mahdotonta mitata. (Wahlström 1996, 92; Hamarus & Kaikkonen 2011, 60; Peltonen 2005b, 149 – 150.)

4 SUVAITSEVAISUUSKASVATUS VARHAISKASVATUKSESSA

4.1 Valtakunnallinen varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelma

Suvaitsevaisuuskasvatus liittyy varhaiskasvatuksessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden eettisen orientaation kohtaan. Eettisellä orientaatiolla varhaiskasvatuksessa tarkoitetaan arvojen ja normien käsittelemistä. Eettisyyteen liittyy oikean ja väärän sekä hyvän ja pahan erottelua, sekä oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon ja kunnioituksen käsitteiden selventämistä lapsille. Nämä kaikki käsitteet liittyvät olennaisesti myös suvaitsevaisuuteen. Eettisen orientaation aiheiden, eli suvaitsevaisuuden ja eettisten periaatteiden, opettelu liitetään muiden orientaatioiden tapaan arkipäivän tapahtumiin, askareisiin ja konkreettisiin kokemuksiin. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005.) Suvaitsevaisuuden opettelu on hyvä liittää konkreettisiin kokemuksiin ja arjen tapahtumiin, mutta mielestäni sitä voitaisiin tehdä myös hieman järjestelmällisemmin käyttämällä apuna esimerkiksi jotain menetelmiä ja laatimalla kirjallinen suunnitelma suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutuksesta ja tavoitteista.

Varhaiskasvatussuunnitelmassa mainitaan yhtenä kasvatuspäämääränä toiset huomioon ottavien käyttäytymistapojen vahvistaminen. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsi oppii ottamaan muut huomioon sekä suhtautuu myönteisesti itseensä, muihin ihmisiin, toisiin kulttuureihin ja ympäristöihin. Samassa kohdassa mainitaan lisäksi, että: *”Varhaiskasvatus luo omalta osaltaan edellytyksiä hyvän yhteiskunnan ja yhteisen maailman muodostumiselle.”* (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005.) Minä näen tämän viittauksena suvaitsevaisuuteen. Globalisaatio on tämän päivän sana. Suomeen muuttaa yhä enemmän ihmisiä eri puolilta maailmaa. Tämä tuo haasteita myös varhaiskasvatuksen toteuttamiselle, mutta siinä on paljon hyviä puolia. Lapset oppivat pienestä pitäen elämään yhdessä rinta rinnan eri kulttuureista tulleiden ihmisten kanssa. Erilaisuuden pelko lisää suvaitsemattomuutta ja vastavuoroisesti tieto ja se, että asiat ovat tuttuja, lisäävät suvaitsevaisuutta.

Varhaiskasvatussuunnitelmassa puhutaan myös siitä, että varhaiskasvatuksen päällimmäisenä tavoitteena on edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Tähän kuuluu myös muun muassa se, että lapsi tuntee itsensä tasa-arvoiseksi muiden lasten kanssa riippumatta hänen sukupuolestaan tai sosiaalisesta, kulttuurisesta tai etnisestä taustas-

taan. Lapsi kohdataan yksilönä ottaen huomioon hänen persoonallisuutensa sekä henkilökohtaiset tarpeensa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005.)

Valtakunnallisessa esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa kuvataan yhdeksi esiopetuksen tehtäväksi: ”*edistää lapsen kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen ohjaamalla häntä vastuulliseen toimintaan ja yhteisesti hyväksytyjen sääntöjen noudattamiseen sekä toisten ihmisten arvostamiseen.*” (Opetushallitus 2010). Tehtävä on peruseriaaltaan sama kuin varhaiskasvatussuunnitelmassa, eli kasvattaa lapsista vastuuntuntoisia ja toiset huomioon ottavia yhteiskunnan jäseniä. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa tehtävä on kuitenkin kuvailtu selkeämmin ja laajemmin.

Esiopetuksen yhdeksi tavoitteeksi on lisäksi määritelty, että lapsi oppisi ymmärtämään tasavertaisuutta ja hyväksymään erilaiset ihmiset. Esiopetuksessa eettinen opetus on sitoutettuna arjen tilanteisiin, kuten varhaiskasvatuksessa muutenkin. Sitä toteutetaan kuitenkin yhteisesti koko ryhmälle ja siihen liittyy lasten kanssa keskustelua ja erilaisia roolileikkejä, jotka auttavat kehittämään lapsen eettistä ajattelua. (Opetushallitus 2010.) Vaikka esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa korostetaan eettisten sisältöjen opettelua arjen tilanteissa, kuten varhaiskasvatussuunnitelman perusteissakin, on esiopetuksen opetussuunnitelmaan kuitenkin kirjattu hieman tarkemmin erilaisia keinoja eettisten taitojen opetteluun. Esiopetusikäinen lapsi on varmasti ikänsä myötä jo hieman vastaanottavaisempi tällaisten erilaisten metodien, kuten roolinottoharjoitusten, kokeilemiselle.

4.2 Länsi-Lapin kuntien varhaiskasvatussuunnitelmista

Valitsin oman lähialueeni kuntien Tornion, Kemin ja Tervolan, varhaiskasvatussuunnitelmat lähempään tarkasteluun nähdäkseni mitä niissä todetaan eettisten orientaatioiden tai suvaitsevaisuuskasvatuksen toteuttamisesta. Kemin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa mainitaan kaupungin toimintaa ohjaavien arvojen kohdalla suvaitsevaisuus, mutta sitä ei kuitenkaan mainita varhaiskasvatusta ohjaavien arvojen kohdalla. Varhaiskasvatusta ohjaaviksi arvoiksi on lueteltu: lapsuus, turvallisuus, oikeudenmukaisuus ja asiakaslähtöisyys. Toki esimerkiksi oikeudenmukaisuus arvona varmasti kattaa myös suvaitsevaisuuteen liittyvät teemat. Kasvatuspäämäärissä mainitaan kuitenkin valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassakin esiin tullut toiset huomioon ottavien käyt-

täytymismuotojen opettelu. (2011, hakupäivä 22.5.2013.) Muuta Kemin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa ei varsinaisesti mainita suvaitsevaisuuskasvatuksesta, eikä siellä ole erillistä mainintaa sisällöllisten orientaatioiden toteuttamisesta.

Torniossa, jossa päivähoito on jaettu viiteen eri alueeseen, valitsin Kivirannan alueen varhaiskasvatussuunnitelman tarkasteltavaksi. Kivirannan alueen varhaiskasvatussuunnitelman kansilehdestä löytyy jonkinlainen motto: ”*Meän talhoon on kaikki tervetulleita ja jokhainen on samanarvonen.*” Mielestäni motto tuo hyvin ilmi, että varhaiskasvatuksessa Kivirannan alueella korostetaan suvaitsevaa ilmapiiriä. Moton lisäksi varhaiskasvatuksen arvoissa on mainittu kohdat: lupa olla oma itsensä ja oikeus omaan kulttuuriin, äidinkieleen ja uskontoon. Luku, jossa kerrotaan tapakasvatuksesta tuo myös esille sitä, että suvaitsevaisuuden opetteleminen ja erilaisuuden hyväksyminen kuuluvat hyviin tapoihin. (2010, hakupäivä 22.5.2013.) Muutoin myöskään Kivirannan alueen varhaiskasvatussuunnitelmassa ei eettisten orientaatioiden toteuttamisesta mainita, eikä suvaitsevaisuussana tule esille kuin yhdessä aiemmin mainitsemassani kohdassa.

Tervolassa toimii yksi päiväkotit. Lapinniemen päiväkodissa on 1-3 -vuotiaiden ryhmä Tupukat sekä 3-5 -vuotiaiden ryhmä Mukelot, joilla molemmilla on oma varhaiskasvatussuunnitelmansa. Valitsin tarkasteluun Mukeloiden ryhmän varhaiskasvatussuunnitelman. Mukeloiden varhaiskasvatussuunnitelmassa mainitaan varhaiskasvatuksen arvoja lueteltaessa yhdeksi arvoksi toisten ihmisten kunnioittaminen. Mukeloiden varhaiskasvatussuunnitelmassa on lisäksi mainittu Varhaiskasvatusympäristö -luvun psyykkisen ympäristön kohdassa, että toisten lasten hyväksyntä on tärkeätä ja, että myönteinen, suvaitsevainen ja lämmin tunnelma tuovat lapselle turvallisen olon. Mukeloiden varhaiskasvatussuunnitelmassa tulee useammassa eri kohdassa mainintaa toisten ihmisten kunnioittamisesta ja suvaitsevaisuudesta, mutta lisäksi kyseisestä varhaiskasvatussuunnitelmasta löytyy myös erillinen Eettinen orientaatio -luku. Tässä luvussa mainitaan vielä erikseen, että lapsille opetetaan oikean ja väärän erottamista, suvaitsevaisuuteen kasvamista sekä erilaisuuden hyväksymistä. (Varhaiskasvatussuunnitelma Mukelot (3-5 v). Hakupäivä 22.5.2013.)

Tarkastelemissani varhaiskasvatussuunnitelmissa, valtakunnallinen mukaan luettuna, on melko vähän mainintaa eettisten sisältöalueiden toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa aihetta on käsitelty hieman laajemmin ja konkreettisemmin, kuin valtakunnallisissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa.

Suvaitsevaisuus sanaa itsessään ei esiinny juuri lainkaan. Poikkeuksena tähän Tervolan Mukeloiden varhaiskasvatussuunnitelma, jossa oli useammassa kohdassa jonkinlaista mainintaa suvaitsevaisuudesta ja erilaisuuden hyväksymisen opettelusta. Mielestäni varhaiskasvatussuunnitelmissa olisi hyvä näkyä selkeämmin mainintaa suvaitsevaisuuteen kasvattamisesta, koska se on todella merkityksellinen asia. Eritoten valtakunnallisissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, joka toimii pohjana kaikille muille varhaiskasvatussuunnitelmille, tulisi olla enemmän mainintaa suvaitsevaisuuteen opettamisesta ja suvaitsevaisuuteen liittyvien teemojen tärkeydestä.

4.3 Suvaitsevaisuuskasvatuksen tavoitteita ja tarkoitusta

Kun ohjataan jotain ihmistä suvaitsevaisuuteen, on tärkeitä antaa kyseiselle ihmiselle mahdollisuus reflektioon eli pohdintaan. Erityisesti tulee korostaa kriittisen reflektion merkitystä. Ihmisillä on luonnostaan tietyt olettamukset siitä, mikä on esimerkiksi naisen tai miehen rooli tai millainen on jonkun rodullisen ryhmän jäsen. Suvaitsevaisuuskasvatuksessa pyritään siihen, että ihminen arvioi kriittisesti näitä aiempia olettamuksiaan jostain asiasta ja muovaa niitä saamansa uuden tiedon myötä. Reflektion myötä ihminen voi muovata omia ajattelu- ja toimintatapojaan. (Walhström 1996, 105 – 111.) Pienten lasten kohdalla kasvattajalla on tärkeä rooli siinä, että hän ohjaa lasta pohtimaan asioita ja herättelee lapsen mielenkiintoa asioita kohtaan. Tähän hyvä väline ovat esimerkiksi erilaiset opettavaiset sadut.

Suvaitsevaisuus käsitteen lisäksi myös suvaitsevaisuuskasvatus käsite tulee tavallaan esille Unescon julistuksessa suvaitsevaisuudesta. Julistuksessa sanotaan, että opettaminen on tehokkain keino ehkäistä suvaitsemattomuutta. Unescon mukaan suvaitsevaisuuskasvatuksen tulisi ennen kaikkea keskittyä opettamaan nuoria kehittämään valmiudet itsenäiseen päätöksentekoon sekä kriittiseen ja eettiseen ajatteluun. (1995, hakupäivä 23.11.12.) Mielestäni Unescon esittämä keino on juuri oikea tapa tehdä suvaitsevaisuuskasvatusta; ei anneta lapsille ja nuorille valmiita mielipiteitä vaan opetetaan heitä muodostamaan niitä itse.

Suvaitsevaisuuskasvatuksen keskeisiä periaatteita ovat muun muassa: ohjata näkemään asioita toisten näkökulmasta, opettaa arvioimaan ihmistä ihmisenä eikä minkään ulkoisten tekijöiden perusteella, luoda avoin ilmapiiri keskustelulle, ohjata tiedostamaan omat ennakkoluulot ja pohtimaan mitkä ovat ennakkoluulojen syyt sekä auttaa löytämään

ongelmien ratkaisuun toisten ihmisten näkökulma. Kasvattajan on tärkeätä puuttua leimaaviin ja loukkaaviin huomautuksiin. Lasten kanssa tämä tarkoittaa sitä, että jos lapsi sanoo jotain loukkaavaa tai leimaavaa, voi kasvattaja kysyä häneltä esimerkiksi, että mistä kuulit näin tai kuka näin väitti ja miksi. Tällöin voi herättää keskustelua lapsen kanssa aiheesta ja saada lapsi miettimään, onko asia hänen mielestään oikeasti näin, vai toistaako hän esimerkiksi jotain aikuiselta ihmiseltä kuulemaansa. (Wahlström 1996, 112 – 113.)

Vaikka Wahlströmin kirja on ilmestynyt jo vuonna 1996, en näe, että siinä käsiteltävät aiheet olisivat mitenkään vanhentuneet vaan minusta hänen suvaitsevaisuuskasvatusta koskevat mietteensä ovat ajankohtaiset ja validit myös tänä päivänä. Suvaitsevaisuus käsitteenä ei ole muuttunut miksikään, eikä suvaitsemattomuus ilmiönä ole kadonnut. Wahlströmin esittämät tavoitteet ja hyvät keinot suvaitsevaisuuteen opettamiseen ovat varmasti samat nykyään kuin 20 vuotta sittenkin. Tärkeintä suvaitsevaisuuteen kasvatamisessa on saada lapset ymmärtämään se, että teoilla on seurauksia ja, että loukkaavat sanat voivat todella satuttaa.

4.4 Menetelmiä suvaitsevaisuuskasvatuksen toteuttamiseen

Mainitsin aiemmin Lahden ammattikorkeakoulussa toteutetusta opinnäytetyöstä, jossa oli kokeiltu tarinallisten menetelmien toimivuutta päiväkotiryhmässä. Opinnäytetyön tekijät olivat kokeneet tarinallisuuden hyväksi keinoksi esitellä lapsille suvaitsevaisuuteen liittyviä teemoja. Tarinallisuus menetelmänä voi merkitä erilaisia asioita. Suihkonen ja Vellonen rajasivat omassa opinnäytetyössään tarinallisuuden tarkoittamaan satujen ja tarinoiden käyttöä suvaitsevaisuuskasvatukseen liittyvien teemojen esille tuomisessa. (2012.)

Lapsen eettinen kasvatus tapahtuu jokapäiväisissä tilanteissa, joissa opetellaan erottamaan oikea väärästä. Mutta myös erilaiset leikit ja sadut ovat hyviä keinoja opettaa lapsille hyvän ja pahan eroja. Saduilla on sekä välineellistä että itseisarvoa. Itseisarvo muodostuu sadun miellyttävyydestä ja kiinnostavuudesta sen lukijalle tai kuuntelijalle. Välinearvoa sadulla on erilaisten sanomien välittäjänä. Silloin kun halutaan, että lapsi kiinnittää huomiota tiettyyn asiaan sadussa, on hyvä sadun jälkeen keskustella lapsen kanssa sadun herättämistä mietteistä. Sadut ovat osaltaan erillään todellisuudesta, mutta saduissa, kuten todellisuudessa, on kuitenkin hyviä ja pahoja ihmisiä. Lapset saavat

huomata, että saduissa hyvät ihmiset palkitaan ja pahoja ihmisiä rangaistaan. Näin he huomaavat, että hyvistä teoista seuraa mukavia asioita ja pahoista teoista seuraa ikäviä asioita. Satujen toivotaan herättävän lapsessa halun toimia hyvin. (Ylönen 2005, 10 - 13.)

Löysin Terveys ry:n (nykyinen EHYT ry) laatiman materiaalin ”Yhtä köyttä, suvaitsevaisuuteen – kasvatusohjelma”, josta löytyy erilaisia harjoituksia, joita voidaan käyttää niin päiväkotikäisten, kuin kouluikäistenkin lasten kanssa. Materiaalissa korostetaan terveen itsetunnon merkitystä erilaisuuden hyväksymisessä. Periaatteena on kehittää lapsen ja nuoren kykyä asettua toisen ihmisen asemaan. Materiaalissa on pari-, pienryhmä- ja yhteisharjoituksia. Esimerkkinä harjoitus nimeltään ”Eskarin Esimerkki”. Tässä harjoituksessa esikouluikäiset lapset laativat yhdessä opettajiensa kanssa periaatteet sille, miten he voisivat toimia hyvänä esimerkkinä päiväkodin muille lapsille. Periaatteita voivat olla esimerkiksi, että eskarit syövät ruokansa reippaasti eivätkä kiusaa muita. Harjoitukseen liittyy osana myös se, että eskarit itse kertovat päiväkodin muille lapsille, mitä asioita heiltä voidaan eskareina odottaa. Tämä harjoitus on niin sanottu ”siirtymisriitti”. (Terveys ry 1998.) Mielestäni ”Eskarin Esimerkki” -harjoitus on hyvä, koska pienet lapset ottavat mallia isommista lapsista ja tällä lailla isommat lapset voivat olla näyttämässä positiivista esimerkkiä siitä, että ketään ei tulisi kiusata.

Luin Internetistä otteita lehtiartikkelista, jossa oli mainintaa Oulun Rajakylän päiväkodista, jossa ”Yhtä köyttä” -materiaalia oli käytetty avuksi suvaitsevaisuuskasvatuksessa. Rajakylän päiväkotia oli edelläkävijä suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutuksessa toimiesseen 1990 -luvun lopulla Terveys ry:n pilottipäiväkotina hanketta testaamassa. En enää löytänyt koko artikkelia, joka ilmestyi Helsingin Sanomissa 12.4.1999, joten soitin Rajakylän päiväkotiin. Soitin päiväkodin johtaja Paula Puolakalle. Puolakka oli itse ollut töissä Rajakylän päiväkodissa jo silloin kun siellä oli käytössä kyseinen materiaali. Kovin paljon yksityiskohtia hän ei enää puhelinkeskustelussamme materiaalin käytöstä muistanut, mutta osasi sanoa, että materiaali oli käytössä noin vuoden ajan, ja materiaalia käytettiin päiväkodissa suvaitsevaisuuskasvatuksen tukena. Sain Paulalta vielä sähköpostia aiheen tiimoilta. Sähköpostissa hän kertoi keskustelleensa erään lastentarhaopettajan kanssa, joka oli ollut mukana projektissa. Hän osasi tarkentaa vielä, että materiaali oli käytössä nimenomaan esikoululaisryhmässä. Suvaitsevaisuus -aihetta käsiteltiin monipuolisesti lasten kanssa eri toimintatapojen avulla. Hän kertoi lisäksi, että tällä hetkellä heillä on käytössä ”Askeleittain” -tunnekasvatusmateriaali, jolla käsitellään

samoja teemoja. Tarkistin Internetistä mitä siellä kerrottiin ”Askeleittain” -materiaalista. Se on tarkoitettu päiväkot- sekä esikouluikäisille ja 1. – 5. -luokkalaisille. Materiaalia käytetään apuna opetettaessa lapsille empatiataitoja, itsehillintä- ja ongelmanratkaisutaitoja sekä tunteiden säätelyä. (Puolakka 27.5.2013, puhelinhaastattelu; Puolakka 27.5.2013, sähköpostiviesti; Askeleittain, hakupäivä 31.5.2013.)

Wahlström mainitsee ”Suvaitsevaisuuteen kasvattaminen” -kirjassaan monia erilaisia pedagogisia menetelmiä suvaitsevaisuuskasvatuksen toteuttamiseen. Niistä esimerkkinä ovat erilaiset roolinottoharjoitukset, yhteistoimintaleikit ja -pelit ja myös taide. On hyvä, että on paljon erilaisia menetelmiä, joita voi käyttää apuna suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutuksessa, koska ihmisiin vaikuttavat erilaiset asiat ja toimintatavat. Johonkin voivat vaikuttaa erilaiset roolinottoharjoitukset ja toiseen esimerkiksi jonkun opettavaisen elokuvan tai dokumentin katselu. (Wahlström 1996, 117 - 118.) Olisi mielenkiintoista kokeilla jotain roolinottoharjoitusta päiväkot-ikäisten lasten kanssa ja katsoa miten he sellaiseen reagoisivat. Roolinottoharjoituksen onnistumiseen vaaditaan kykyä asettua toisen ihmisen asemaan, eli empatiataitoa. Seuraavassa alaluvussa kerron enemmän siitä, missä vaiheessa ihmiselle alkaa kehittyä taito asettautua toisen ihmisen asemaan. Tarkastelen onko päiväkot-ikäinen lapsi vielä kykenevä ajattelemaan asioita toisen ihmisen näkökulmasta.

4.5 Lapsen moraalin ja empatian kehitys

Moraali on keskeinen termi puhuttaessa suvaitsevaisuudesta. Käsitteet suvaitsevaisuus, empatia ja moraali linkittyvät läheisesti toisiinsa. Kronqvist ja Pulkkinen kertovat kirjassaan, että suomen kielessä moraalin käsitteellä tarkoitetaan oikean ja väärän tai hyvän ja pahan erottamista. Jean Piaget’n (1896 – 1980), sveitsiläisen kehityspsykologin, määritelmässä moraalista korostuu sääntöjen noudattamisen merkitys. Lawrence Kohlberg (1927 – 1987), yhdysvaltalainen psykologi, taas liittää moraalin käsitteen ihmisen oikeudenmukaisuudentajuun. (2007, 122 - 123.) Otan itse lähempään tarkasteluun Kohlbergin teorian moraalin kehityksestä, koska Kohlberg korosti moraalin liittymistä ihmisen oikeudenmukaisuudentajuun. Mielestäni suvaitsevaisuuteen liittyy läheisesti oikeiden ja väärin tekojen eroavaisuuden ymmärtäminen.

Kohlberg jakoi moraalin kehityksen vaiheet kolmeen eri tasoon ja jokaisessa näistä tasoista on kaksi vaihetta. Kohlbergin teorian eri vaihteita ei voida selkeästi liittää mihin-

kään tiettyyn ikävaiheeseen, koska moraalin kehitykseen vaikuttavat oleellisesti kulttuuri jossa lapsi kasvaa sekä lapsen oma kehitys. Alle kouluikäisen lapsen kehitykseen voidaan kuitenkin liittää moraalin kehityksen esisovinnainen vaihe. Moraalin kehityksen esisovinnaisessa vaiheessa lapsen arvot perustuvat pitkälti siihen, mitkä ovat lapsen vanhempien arvot ja normit. Lapsi arvioi toimintaansa myös siten, seuraako hänen teoistaan hänelle itselleen etua vai haittaa. Esisovinnainen moraalin vaiheessa lapset tekevät niin sanottuja vaihtokauppoja, eli lapsi voi todeta toiselle lapselle: ”Sinä saat leikkiä minun lelullani, jos minä saan leikkiä sinun lelullasi.” (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 125 – 126.) Suihkosen ja Vellosen vuonna 2012 valmistuneessa opinnäytetyössä ”Kohti suvaitsevaisuutta tarinallisuuden voimin; Suvaitsevaisuuskasvatusprojekti päiväkodin esikouluikäisille”, he esittivät mielenkiintoisen jatkotutkimusaiheen siitä, tulisiko suvaitsevaisuuskasvatusta toteuttaa enemmän yhteistyössä lapsen vanhempien kanssa. Tätä näkemystä tukisi ainakin Kohlbergin teoria moraalin kehityksen vaiheista.

Moraaliin liittyy kolme eri ulottuvuutta: tunteet, moraaliarvot ja käyttäytyminen. Moraalin tunneulottuvuudella tarkoitetaan herkkyyttä, jolla ihminen reagoi eri tilanteisiin emotionaalisesti. Moraaliarvoilla tarkoitetaan niitä uskomuksia ja sääntöjä, joita yksilö arvostaa, ja jotka ovat hänelle tärkeitä. Käyttäytymisen ulottuvuudella tarkoitetaan niitä tapoja ja sääntöjä, jotka liittyvät kulttuuriin ja omaan lähiympäristöön; esimerkiksi tervehtimissäännöt ja naisen ja miehen rooleihin liittyvät käyttäytymissäännöt. Nämä kolme ulottuvuutta voivat olla joskus ristiriidassa keskenään. Esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa ihminen kokee kyllä jokaisen eri kulttuurin jäsenet samanarvoisiksi, mutta hänen pelkonsa tuntematonta ja uutta kohtaan aiheuttaa sen, että hän suhtautuu maa-hanmuuttajiin ennakkoluuloisesti. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 122 – 123.)

Tunnistan Kronqvistin ja Pulkkinen esiin nostaman ristiriitaisuuden tunteen itsessäni. Olen selkeästi sitä mieltä, että kaikki ihmiset ovat tasa-arvoisia, kuuluivatpa he mihin rotuun tahansa, mutta silti pelko vierasta kohtaan nostaa joskus päätään myös minun kohdallani. Kronqvist ja Pulkkinen lisäävät myös, että joissain tapauksissa ihminen voi toimia arvomaailmaansa vastaan myös tietoisesti. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi sellaiset, kun tehdään jotain ryhmässä, mitä ei yksin ikinä tehtäisi. (2007, 123.) Lapset ja varsinkin nuoret joutuvat monesti tällaisten tilanteiden eteen. Ryhmään kuulumisen tunne on niin tärkeätä, että tehdään sellaisia asioita, jotka selkeästi sotivat omia arvoja vastaan.

Hilkka Ylönen kertoo Satulinnan saleissa kirjassaan, että ollakseen suvaitsevainen ihmisen täytyy osata asettautua toisen ihmisen asemaan ja nähdä asiat hänen kantiltaan. Tätä kykyä kutsutaan empatiaksi. Kronqvist ja Pulkkinen tarkentavat empatia käsitteen merkitystä siten, että empatia on moraaliin liittyvä ulottuvuus. Empatiaan vaaditaan kuitenkin myös kognitiivista eli tiedollista kehitystä. Koska alle kouluikäisten lasten ajattelu on pääasiallisesti vielä minäkeskeistä, on heidän kykynsä moraalisten päätelmien tekoon vasta kehittymässä. Nykyään kuitenkin korostetaan sitä, että empatia on taito, jota lapsi alkaa opetella ensihetkestä lähtien vuorovaikutuksessa kasvattajiensa kanssa. Empatia kehittyy aina vuorovaikutuksessa lapsen ympäristön kanssa. Se alkaa siitä, kun vauva oppii tulkitsemaan ei-kielellisiä viestejä ja itse viestimään ei-kielellisesti. Lapsi oppii ymmärtämään muiden tarpeita ja vastaamaan niihin silloin kun hän kokee tulleen sa itse kuulluksi ja ymmärretyksi. (2005, 136; Kronqvist & Pulkkinen 2007, 128.)

Leikki-ikäisen lapsen kanssa voi jo alkaa harjoittelemaan toisen ihmisen asemaan asettautumista. Empatian kuten muidenkin asioiden opettamisessa on tärkeitä kasvattajan halu opettaa lasta. Lapset ovat herkkiä oppimaan melkein mitä vain mitä aikuinen tahtoo heille opettaa. Pienen lapsen kanssa voidaan harjoitella, vaikka tunteiden tunnistamista. Lapselle voidaan näyttää erilaisten tunteiden kuvia korteilta. Myös sadut ja tarinat ovat hyvä keino opettaa lapselle asioita. Joskus lapsen on helpompi samaistua kuvitteelliseen tarinan hahmoon kuin omaan leikkikaveriinsa. Tunteet kuuluvat lapsen elämään ilman opettamistakin, mutta lapselle voidaan opettaa, että kaikki reagoivat eri tilanteisiin eri tavalla ja kokevat tunteita eri tavalla. Toisten ihmisten tunteiden tunnistamisen ja hyväksymisen perustana on aina omien tunteiden hyväksyminen. (Peltonen 2005a, 71 – 72.) Eli jo leikki-ikäisellä lapsella voi olla kyky asettua toisen ihmisen asemaan, jos hänelle sitä opetetaan. Aiemmin mainitsemani roolinottoharjoitukset voivat siis mahdollisesti toimia jo leikki-ikäisten lasten kanssa ja voivat olla yksi keino empatiataitojen kehittymisen tukemiseen.

Empatian oppimisen lähtökohtana on se, että saa itse osakseen empatiaa. Lapsi oppii tunnistamaan eri tunnetiloja nähdessään niitä ja onkin tärkeitä, että lapsen kasvuympäristössä erilaisten tunteiden ilmaisemiseen kiinnitetään huomiota. Empatian opettelua helpottavat myös selkeät rajat. On virhe ajatella, että jotkut lapset ovat luonnostaan empaattisempia kuin toiset, eikä empaattisuutta voi oppia. Toki kaikki lapset oppivat empatiaa eri tahtiin ja eri tavalla, mutta on silti kasvattajan vastuulla olla esimerkkinä lap-

selle. Lapsi oppii empatiaa nähdessään aikuisia, jotka ovat empaattisia toisia kohtaan..
(Kronqvist & Pulkkinen 2007, 129.)

5 TUTKIMUSOTE, AINEISTONKERUU- JA ANALYYSITAPA

5.1 Laadullinen tutkimus

Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Siinä tutkimuksen kohdetta pyritään tarkastelemaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Laadullisessa tutkimuksessa suositaan ihmistä niin sanottuna tiedonantajana, eli tutkija kerää mielellään aineistonsa tekemistään havainnoista sekä keskusteluistaan tutkittavien kanssa. Tutkittavien äänen ja mielipiteiden esiin tuominen on laadullisen tutkimuksen lähtökohtana, siksi aineiston keruuseen käytetään metodeja kuten teemahaastattelu ja osallistuva havainnointi, jotka mahdollistavat tutkittavien äänen kuulluksi tulemisen. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2009, 162 - 164.)

Laadullisessa eli kvalitatiivisessa ja määrällisessä eli kvantitatiivisessa tutkimusotteessa on monia yhtäläisyyksiä. Tiedonkeruutavat voivat olla samanlaisia; haastatteluja ja kyselyjä. Laadullisesta ja määrällisestä tutkimusotteesta löytyy kuitenkin myös eroja. Määrällisen tutkimuksen haastatteluihin valitaan yleensä satunnaisotos ihmisiä ja laadullisessa tutkimuksessa haastatellaan yleensä valittuja yksilöitä. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimustulokset esitetään yleisesti tekstimuodossa, mutta määrällisessä tutkimuksessa on usein mukana jotain numeerista aineistoa kuten tilastoja, jotka esitetään ja joita analysoidaan. Laadullinen ja määrällinen tutkimus eroavat myös siinä, mihin niillä etsitään vastausta. (Laadullisen ja määrällisen, hakupäivä 7.12.2012.) Valitsin tutkimusotteekseni laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimusotteen, koska tutkimuskysymyksiini ei löydy vastauksia mistään numeerisesta aineistosta. Olen lisäksi valinnut opinnäytetyöhöni kohdejoukoksi neljä lastentarhaopettajaa eri päiväkodeista tarkoituksenmukaisesti en summittaisesti.

5.2 Puolistrukturoitu haastattelu

Haastattelu on aineistonkeruutapana joustava ja sopiva moniin erilaisiin tarkoituksiin. Koska haastattelutilanteessa ollaan suorassa vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa, antaa haastattelu menetelmänä myös mahdollisuuden suunnata tiedonhankintaa tilanteessa eli esimerkiksi esittää tarkentavia kysymyksiä. Silloin kun haastattelu tehdään kasvokkain haastateltavan kanssa, on myös mahdollista tulkita ei-sanallisia vihjeitä, jotka usein kertovat enemmän kuin puhuttu sana. Haittapuolia haastattelussa aineiston-

keruumenetelmänä voi olla esimerkiksi se, että haastattelut prosessina vievät aikaa. Haastattelukysymykset tulee valmistella, etsiä haastateltavat ja toteuttaa haastattelu. Lisäksi haastatteluista saatu aineisto pitää vielä litteroida, eli kirjoittaa puhtaaksi. Haastattelun luotettavuutta voi myös heikentää se, että haastateltava kokee tilanteessa, että hänen tulisi esittää sosiaalisesti suotavia vastauksia eikä kerro todellisia mielipiteitään. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 34 - 35.)

Valitsin aineistonkeruutavakseni puolistrukturoidun haastattelun, koska koin sen mahdollisista haittapuolista huolimatta parhaimmaksi keinoksi saada aineistoa, jonka avulla voin vastata tutkimuskysymyksiini. Niin sanotulle puolistrukturoidulle haastattelulle ei ole tiettyä tarkkaa määritelmää. Se eroaa strukturoidusta lomakehaastattelusta siinä, ettei vastauksia ole sidottu tiettyihin vastausvaihtoehtoihin. Strukturoimattomasta haastattelusta se eroaa siinä, että kysymysten muoto on yleensä jokaisessa haastattelussa lähestulkoon sama toisin kuin strukturoimattomassa haastattelussa. Puolistrukturoidussa haastattelussa haastatteliija voi kuitenkin vaihdella kysymysten sanamuotoa ja järjestystä. Yksi puolistrukturoidun haastattelutavan esimerkeistä on teemahaastattelu. Teemahaastattelua varten haastatteliija laatii ennalta määrätyt teemat, mutta kysymyksiä ei ole välttämättä muotoiltu valmiiksi. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 47 – 48.) Minä toteutin haastatteluni puolistrukturoituna haastatteluna. Valitsin neljä teemaa tutkimuskysymyksieni pohjalta, mutta en toteuttanut tyypillistä teemahaastattelua, koska laadin joka teemaa varten myös muutaman kysymyksen. Kysymysten muoto voi kyllä haastattelussa vaihdella, kuten myös niiden esittämisjärjestys. Teemat ja kysymykset esittelen luvussa 6. ja lisäksi ne ovat liitteenä työn lopussa. (LIITE 1.)

5.3 Aineiston analyysi

Tutkimuskysymykset, jotka toimivat tutkimuksen punaisena lankana voivat ohjata melko tiukasti myös aineiston analyysitavan valintaa. Aineiston analysointi ja analyysin perusteella tehtävät johtopäätökset ovat tutkimuksen ydinkohta. Minun opinnäytetyöni kohdalla analyysin ensimmäinen ja varmaankin yksi pitkäkestoisimmista vaiheista on saamani aineiston muuttaminen kirjalliseen muotoon eli aineiston litterointi. Useimmiten kerätty aineisto litteroidaan ennen kuin siitä aletaan tehdä päätelmiä. Ennen litteroinnin aloittamista tulisi tietää millaista analyysia aineistosta aikoo tehdä. Litteroinnin tarkkuudesta ei ole yleispäteviä ohjeita. Tutkija voi lisäksi päättää litteroida vain osan

aineistosta esimerkiksi valitsemiensa teemojen mukaisesti. (Hirsjärvi & Remes & Saja-vaara 2009, 221 - 222.)

Jos aineistoa kerätään eri tavoin ja pitemmän ajan kuluessa, voidaan analyysiä tehdä niin sanotusti matkan varrella. Yleensä analyysi kannattaa kuitenkin tehdä mahdollisimman pian aineiston keruun jälkeen sillä silloin aineisto on vielä tuoreessa muistissa ja sitä voidaan tarpeen mukana selkiyttää ja täydentää. Aineistoa voidaan analysoida monella eri tavalla. Analyysitavat voidaan kuitenkin karkeasti jakaa kahteen eri malliin. Selittämiseen pyrkivä lähestymistapa keskittyy tilastolliseen analyysiin ja päätelmien tekoon. Ymmärtämiseen pyrkivä tapa keskittyy laadulliseen analyysiin ja päätelmien tekoon. Helpoimmin oman analyysitapansa löytää miettimällä, millä tavalla parhaimmin löytää vastauksen omiin tutkimuskysymyksiinsä. (Hirsjärvi ym. 2009, 224.)

Laadullisessa tutkimuksessa analyysi koetaan vaikeaksi, koska tiukkoja sääntöjä analyysiin ei ole ja vaihtoehtoisia tapoja on lukuisia. Yleensä laadullisessa tutkimuksessa analyysimenetelminä käytetään teemoittelua, tyypittelyä, sisällönerittelyä, diskurssianalyysiä ja keskusteluanalyysiä. (Hirsjärvi ym. 2009, 224.) Minun analyysini alkoi kuten sanottua aineiston litteroinnilla. Litteroinnin tein haastattelu kerrallaan. Tämän aikaa vievän vaiheen jälkeen kokosin aineistoni kokoon teemoittain. Kokosin siis kultakin haastateltavalta saamani vastaukset yhteen eri teemojen mukaan. Koottuani vastaukset teemoittain, kokosin ne vielä tarkemmin yhteen eri kysymysten mukaan.

Koottuani vastaukset teemoittain ja kysymyksittäin, keskityin vastausten sisältöön. Tärkeää on löytää vastauksista ne asiat, jotka antavat vastauksia minun tutkimuskysymyksiini. Tiivistin saamiani vastauksia sekä etsin niistä yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia peilaten niitä keräämääni teoretietoon. Aineiston analyysin jälkeen tuloksia tulee vielä selittää ja tulkita. Aineiston tulkinnalla tarkoitetaan sitä, että tutkija tekee saamistaan tuloksista omia johtopäätöksiä sekä selkiyttää ja pohtii analyysissä esiin tulleita asioita (Hirsjärvi ym. 2009, 229). Aineiston analyysi ja tulkinta on aikaa vievää, eikä sitä kannata tehdä kiireessä. Aineistoa on hyvä ehtiä pohtia ja kypsyttellä, siksi varasin hyvin aikaa aineiston analyysin ja tulkinnan tekoon.

6 AINEISTON KERUU JA TULOSTEN ANALYSOINTI

6.1 Haastattelun toteutus ja haastattelukysymykset

Tässä luvussa esittelen haastattelun toteutukseen liittyviä seikkoja sekä haastattelukysymykseni ja myös perusteluita sille miksi olen valinnut juuri nämä kysymykset. Vaikka en tehnyt puhdasta teemahaastattelua, jossa ennalta määrättyinä ovat vain haastattelun teemat eivätkä kysymykset, tahdoin kuitenkin jakaa kysymykseni teemoihin. Näen, että kysymysten teemoihin jakaminen tutkimuskysymysteni pohjalta on looginen valinta. Uskon, että se helpottaa minua saamaan vastaukset kaikkiin tutkimuskysymyksiini ja lisäksi se tulee helpottamaan ja selkiyttämään aineiston analysointia. Toteutin haastatteluni yksilöhaastatteluina. Koen, että näin pystyin paremmin luomaan kontaktin haastateltavaani ja pystyin myös tarkkailemaan ei-kielellisiä merkkejä, kuten eleitä ja ilmeitä, haastattelun aikana. Nauhoitin haastatteluni siksi, että minun on helpompi palata niihin aineistoa analysoidessani, ja jotta saisin vastaukset sanasta sanaan sellaisina kuin ne on esitetty. Toteutin haastatteluni kesäkuun 2013 aikana. Ennen haastateltavien löytämistä tein hankkeistamissopimuksen ja allekirjoitin tutkimuslupahakemuksen erään Länsi-Lapin kunnan päivähoidon päällikön kanssa. Tämä kunta oli yksi niistä, joissa haastatteluja toteutin.

Joillekin haastateltavistani esitin jälkikäteen vielä muutamia lisäkysymyksiä sähköpostitse. Eritoten ensimmäisissä haastatteluissa minulle ei vielä tullut mieleen tiettyjä kysymyksiä, jotka sitten jälkimmäisissä haastatteluissa esitin. Lisäksi olin ensimmäisen kahden haastattelun ajan melko jännittynyt mikä näkyi siinä, että haastattelujen kesto jäi vähän lyhyeksi ja myös saamani materiaali oli suppeampaa kuin kahdessa jälkimmäisessä haastattelussa. Pyysin juuri tästä syystä jokaiselta haastateltavalta haastattelun lopuksi heidän sähköpostiosoitteensa, ja kysyin, että voinko ottaa heihin yhteyttä, jos minulle tulee mieleen jotain tarkennettavaa tai mahdollisia lisäkysymyksiä. Vaikka minulla oli lista kysymyksistä, joita halusin esittää, tuli minulle haastattelujen aikana ja myös jälkeen mieleen monia lisäkysymyksiä ja tarkentavia kysymyksiä. Sainkin haastateltaviltani vastaukset myös jälkikäteen sähköpostitse esittämiini kysymyksiin. Olen todella tyytyväinen siihen, kuinka paljon haastateltavani panostivat myös jälkikäteen esittämiini kysymyksiin vastaamiseen omista kiireistään huolimatta.

Jaoin haastattelukysymykseni neljään eri teemaan tutkimuskysymysteni pohjalta. Teemat ja niihin liittyvät keskeiset kysymykset lisäsin opinnäytetyöni liitteeksi. (LIITE 1.) Ensimmäinen teema on haastateltavien taustatiedot. Kysyin haastateltavilta hieman heidän koulutuksestaan ja työhistoriastaan. En ollut ennen haastatteluja vielä varma käytäntkö tämän teeman kysymyksistä saamiani vastauksia opinnäytetyössäni, mutta päädyin kuitenkin siihen, että kerron sen verran, että jokaisella haastateltavallani oli vähintään kymmenen vuoden työkokemus päiväkodeista ja eräällä heistä jopa kolmenkymmenen. Jokainen haastateltavistani oli siis asiansa osaava, varhaiskasvatusalan ammattilainen ja varmasti hyvä ja luotettava tietolähde. Koska tahdon kuitenkin salata haastateltavieni henkilöllisyyden, en tule mitään muuta yksityiskohtia heidän työ- ja opiskelutaustoistaan kertomaan.

Toinen teamani on suvaitsevaisuuskasvatuksen toteuttaminen. Se on teemoistani laajin ja siihen sisällytin kysymyksiä muun muassa suvaitsevaisuuskasvatuksen käytännön toteutuksesta ja menetelmistä. Yksi teeman kysymyksistä, tulisiko suvaitsevaisuuskasvatusta toteuttaa yhdessä lapsen vanhempien kanssa, nousi siitä näkökulmasta, että päiväkotikäinen lapsi on moraalien kehityksen näkökulmasta sellaisessa vaiheessa, että vanhempien näkemys vaikuttaa vahvasti siihen minkä lapsi kokee olevan oikein ja väärin. Tämä kysymys tuli esiin myös jatkotutkimusaiheena Suihkosen ja Velloksen vuonna 2012 valmistuneessa opinnäytetyössä ”Kohti suvaitsevaisuutta tarinallisuuden voimin; Suvaitsevaisuuskasvatusprojekti päiväkodin esikouluikäisille”.

Kolmas teamani liittyy tutkimuskysymykseeni suvaitsevaisuuskasvatuksen kehittämismahdollisuuksista. Tähän teemaan en ennalta valmistellut kuin pari kysymystä. Ensimmäiseksi kysyin mielipiteen vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön liittyen. Jos yhteistyötä ei tällä hetkellä tehdä, niin tulisiko sitä jatkossa alkaa tekemään. Lisäksi kysyin mielipiteen siitä, tulisiko suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutusta kehittää ja jos tulisi, niin miten. Neljäs teema haastatteluissa liittyy suvaitsevaisuuskasvatuksen ennaltaehkäiseviin vaikutusmahdollisuuksiin kiusaamista ajatellen. Tämän teeman kysymykset pohjautuvat pitkälti MLL:n ”Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa” -hankkeeseen.

Kysyin haastateltaviltani esimerkiksi, että miten he määrittelevät kiusaamisen. MLL:n hankkeen selvityksen myötä tuli ilmi sellainen ongelma, että päiväkodin henkilökunta ei oikein osaa määritellä mitä kiusaaminen tarkoittaa. Ja kun heiltä kysyttiin, että miten

riidat ja kiusaaminen eroavat toisistaan, ei moni osannut siihen vastata. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 42). Halusin myös kysyä, onko haastateltavieni mielestä kiusaamisen määrä muuttunut heidän työuransa aikana mihinkään suuntaan. Kiusaamisesta puhutaan paljon nykyaikana, joten haluaisin tietää, onko sen määrä päiväkodeissa lisääntynyt vai otetaanko asia nykypäivänä enemmän esille. Lisäksi tarkoitukseni on kysyä mielipide siitä, voisiko suvaitsevaisuuskasvatuksella heidän mielestään ennalta ehkäistä kiusaamista päiväkodeissa ja kouluissa.

Seuraavissa luvuissa esitän haastatteluista saamiani tuloksia. Olen lisännyt väliin hieman suoria lainauksia haastatteluista. Litteroidessani tekstiä mietin muovaanko haastatteluista saamani tekstit kirjakielelliseen muotoon, mutta päädyin kuitenkin litteroimaan tekstit sanasta sanaan niin kuin ne minulle esitettiin. Mielestäni lainaukset ovat nyt puhujiensa näköiset ja niistä olisi lähtenyt paljon sisältöä pois, jos olisin niitä alkanut muokkaamaan. Nyt lainauksetkin tuovat esiin sitä, että haastattelemani henkilöt ovat kotoisin Länsi-Lapin alueelta. Lainauksissa käytän haasteltavistani nimikkeitä Nainen 1 - Nainen 4, jotta lainauksista voi hieman erottaa sen, mikä on kenenkin mielipide, paljastamatta kuitenkaan kenenkään henkilöllisyyttä.

6.2 Suvaitsevaisuuskasvatuksen toteuttaminen

Kaikki haastattelemani lastentarhaopettajat kuvasivat suvaitsevaisuus -termiä vähän eri sanoin, mutta jokaisen vastauksesta nousi esiin myös Unescon julistuksessa mainittu seikka, että suvaitsevainen ihminen hyväksyy erilaisuutta; esimerkiksi ihmisten erilaisia mielipiteitä ja toimintatapoja. Suvaitsevainen ihminen hyväksyy myös ihmiset erilaisista lähtökohdista ja kulttuureista. Osassa päiväkodeista, joissa haastattelemani lastentarhaopettajat työskentelevät, on maahanmuuttajalapsia. Eräässä päiväkodeista maahanmuuttajalapsia on ollut jo pidemmän aikaa eli monikulttuurisuus on ollut suurena osana päiväkodin arkea jo pitkään.

Sanaa suvaitsevaisuuskasvatus ei päiväkotien varhaiskasvatussuunnitelmissa näy. Tätä en rehellisesti sanottuna odottanutkaan. Erään päiväkodin henkilökunta oli kirjannut varhaiskasvatussuunnitelmaansa mielestäni valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman eettinen orientaatio -termiä selkeämmän termin kuvaamaan suvaitsevaisuus- ja tapakasvatukseen liittyvien asioiden kokonaisuutta. Tämä termi on elämäntaito. Elämäntaito on terminä yksinkertainen ja pitää sisällään ne sosiaaliset ja yhteisölliset tai-

dot, joita ihminen tarvitsee elämässään. Joku tällainen kuvaavampi ja selkeämpi termi voisi mielestäni olla käytössä myös valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa. Jokaisen päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmasta löytyi ainakin jotain mainintaa tähän teemaan liittyvistä asioista, esimerkiksi toisten huomioon ottamisesta ja vuorovaikutustaitojen opettelemisesta.

Suvaitsevaisuuskasvatus ja sen toteutus näkyvät päiväkodeissa osana arkea ja arjen eri toimia, kuten seuraava lainaus eräästä haastattelusta hyvin kiteyttää:

”Oikeastaan päivittäin on tavallaan, kerta kaikki lapset on erilaisia, aikuiset on erilaisia. Ettei välttämättä semmosta, niinkö tähellistä vaikka jotaki tuokiota, että nyt käsitellään tätä asiaa, vaan sitä tulee jokaisessa tilanteessa. Että tuota leikin avulla, laulujen avulla, oikeastaan kaiken toiminnan avulla..” (Nainen 1)

Lisäksi esiin nousi, että huomioidaan arjessa se, että jokaisella on oikeus olla oma itsensä eikä ketään saa kiusata tai syrjiä. Konkreettista suvaitsevaisuuskasvatusta ovat juuri ne tilanteet, joissa jotain lasta on kiusattu ja tämä asia nostetaan puheeksi lasten kanssa. Eräältä haastateltavalta kysyin, että tehoaako päiväkotikäisiin lapsiin sellainen keskustelu, jossa kysytään esimerkiksi, että miltä sinusta tuntuisi, jos sinulle tehtäisiin noin. Haastateltava vastasi näin:

”No kyllä se.. aina lapset ei oo sillain vastaanottavaisia niille keskusteluille, mut sitte ko se onnistumisen hetki, et se sattuu niinkö sopivaan aikaan, että saa niinkö ne lapset tosiaan siihen, mukkaan siihen keskusteluun, niin kyllä ne yleensä sitten niinkö tuottaa sitä keskustelua, että tota lapsetkin miettii ja tuota niin niin pohtii sitä tavallaan, että jos se sattuisi omalle kohalle..” (Nainen 4)

Pienten lasten kanssa on siis kyse ajoituksesta. Varhaiskasvattajan täytyy osata aistia, milloin olisi hyvä tilanne herätellä keskustelua lasten kanssa, eli milloin lapset ovat vastaanottavaisia sellaisille keskusteluille. Aina keskustelut eivät ota tuulta purjeisiin mutta niin sanotuille vakavimmillekin keskusteluille löytyy aikansa ja paikkansa.

Minkäänlaisia erityisiä suvaitsevaisuuskasvatusmenetelmiä tai -materiaaleja ei tiettävästi kenenkään haastateltavani päiväkodissa ollut käytössä. Eli suvaitsevaisuuskasvatus tapahtuu arjen eri tilanteiden yhteydessä sekä leikkien ja laulujen avulla. Erilaiset opettavaiset satukirjat olivat ainoa mainittu menetelmä. Satuja voidaan käyttää keskustelun herättäjinä ja niiden pohjalta on voitu esimerkiksi piirtää riippuen siitä miten lapset ovat aiheesta innostuneet. Yksi tehokkaimmista keinoista opettaa lapsille suvaitsevaisuutta on se, että varhaiskasvattaja itse näyttää esimerkillään sen miten toisia ihmisiä tulee kohdella. Myöskään tavoitteita ei suvaitsevaisuuskasvatukseen liity muuten kuin lapsen henkilökohtaiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjatut asiat lapsen sosiaalisista taidoista ja vuorovaikutustaidoista. Niiden kehitystä toki seurataan.

Vanhempien arvot ja mielipiteet asioista heijastuvat vahvasti lasten mielipiteisiin. Vanhempien negatiivinen tai ennakkoluuloinen suhtautuminen voi vaikeuttaa varhaiskasvattajien työtä suvaitsevaisuuteen kasvattamisessa ja päinvastoin positiivinen malli edesauttaa lasten suvaitsevaista suhtautumista erilaisiin asioihin. Haastattelemini lastentarhaopettajien mielipiteet siitä, onko vanhemmalla vai varhaiskasvattajalla isompi rooli suvaitsevaisuuteen kasvattamisessa, vaihtelivat. Joku korosti vanhemman roolia:

”Vanhempien rooli suvaitsevaisuuskasvatuksessa on mielestäni tärkeämpi, kuin meidän varhaiskasvattajien, mutta tietysti me olemme tärkeässä roolissa myös. Vanhemmat ovat omien lapsiensa kanssa (toivottavasti) enemmän kuin me ja käytännöt ja mallit siirtyy heiltä eteenpäin.. Tottakai lapset ottavat myös meiltä mallia.”(Nainen 2)

Toinen korosti myös varhaiskasvattajien roolia:

”Lapsen kotiolot ja vanhempien suhtautuminen erilaisuuteen vaihtelevat, siten myös se, kuinka paljon ja millä lailla he lasten kanssa näistä asioista puhuvat. Tästä johtuen koen, että päiväkotihenkilöstöllä on tärkeä rooli puhua päiväkodissa erilaisuudesta ja suvaitsevaisuudesta.” (Nainen 1)

Yleisesti ottaen nähtiin, että vanhemmilla on suurempi vastuu asiassa, mutta toki vastuu on myös varhaiskasvattajilla. Kaikki olivat kuitenkin samaa mieltä siitä, että paras tulos saadaan silloin, kun vanhemmat ja varhaiskasvattajat tekevät asiassa yhteistyötä. Mitään erityisiä yhteisiä teemaan liittyviä tapahtumia tai tempauksia ei missään ollut järjestetty,

vaan yhteistyö näkyy esimerkiksi siinä, että vanhempien kanssa yhteistyössä puututaan kiusaamistilanteisiin ja siihen, jos joku lapsi ei löydä kavereita tai jää jostain syystä ryhmän ulkopuolelle.

6.3 Suvaitsevaisuuskasvatuksen toteuttamisen kehittämismahdollisuudet

Haastattelemani lastentarhaopettajat olivat avoimia ajatukselle, että suvaitsevaisuuskasvatuksen toteuttamista voitaisiin jotenkin kehittää.

”No tuota ainahan voi kehittyä. Se on mun lähtökohta omasta mielestä se, että aina voi löytyä uusia ideoita ja uusia tapoja toimia. Ja oon kyllä avoin sillälaille niinkun uusille asioille, että että kyllä näen että sitä pystyttäs varmastikki kehittämään..”(Nainen 4)

Haastatteluissa nousi esiin hyviä konkreettisia tapoja, joilla suvaitsevaisuuskasvatuksen toteuttamista voitaisiin kehittää. Osa kaipasi konkreettisia välineitä, kuten esimerkkejä, joilla lasten kanssa voitaisiin asioita käsitellä. Nämä esimerkit auttaisivat lasten pääsyä sisälle käsiteltävään asiaan. Lisäksi kaivattiin isompaa materiaalikokonaisuutta, jossa olisi valmiita aihetta käsitteleviä tuokiota. Eräs lastentarhaopettajista pohti tavoitteellisuuden puutetta suvaitsevaisuuskasvatuksessa.

”Ihan hyvin siihen vois kyllä niitä tavoitteita ja ihan niinko sillain vähän taas niinko selkiyttää ja että mitä se tarkoittaa ja ja ihan niinko aina nostaa niinko muutenki ylleensä kaikkia aiheita aina välillä niinkö nostaa pintaan että mitä se niinkö tarkoittaa..”(Nainen 2)

Tavoitteiden avulla suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutusta voitaisiin selkiyttää ja yhdenmukaistaa. Uskon itse, että tavoitteet tekisivät suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutuksesta johdonmukaisempaa ja myös mahdollisesti niin sanotusti tuloksekkaampaa.

Myös henkilöstön lisäkoulutus aiheesta nähtiin yhtenä kehittämismahdollisuutena.

”..olis ihan hyvä kyllä saaha niinkö lissää tietoa, että olis ihan hyvä varmaan henkilökuntaa ensin koulutettas, että ois joku luento tai joku tällönen, niinkö meillä ruukaa olla näitä kerran vuojessa tällösiä

koulutuspäivä, että ois joku semmonen ja sittehän siltä pohjalta sitä varmaan niinkö vois sitte siihen päiväkodin toimintaan ottaa sillain.. koska se aina vaatii kun on joku semmonen asia, jota vähän enemmän sitte aletaan niinkö työstämään, se vaatii sen että sitä tietoa saa niinkö mahdollisimman moni ihminen, se ei riitä että yks ihminen tai vaikka kaksi ihmistä niinkö alkaa jotaki asiaa ajamaan, se on paljon tehokkaampaa ko on niinkö vaikka koko päiväkotiki jossaki kuuntelemassa jotaki luentoa ja sitte siitä pohjalta..”(Nainen 3)

Kaikki edellä mainitut keinot olisivat varmasti tehokkaita välineitä suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutuksen kehittämiseen, mutta koen, että eritoten juuri henkilökunnan lisäkoulutus ja herättely aiheeseen olisivat tehokkain keino. Varhaiskasvattajien tulee ensin itse ymmärtää suvaitsevaisuusteeman tärkeys, ennen kuin he voivat sitä lapsille opettaa. Hyvä ensiaskel voisi olla esimerkiksi se, että päiväkotien henkilöstö tutustutettaisiin MLL:n ”Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa” -hankkeen pohjalta saatuihin materiaaleihin. Materiaaleista löytyy tietoa kiusaamisen esiintymisestä päiväkoideissa ja myös hyviä käytännön vinkkejä kiusaamisen ennaltaehkäisyyn keinoihin.

Suvaitsevaisuuskasvatuksen rooli tulevaisuudessa nähtiin tärkeänä. Eritoten korostettiin sitä, että maailma menee koko ajan niin sanotusti pienemmäksi ja Suomessakin alkaa olla lisääntyvässä määrin maahanmuuttajataustaisia lapsia päivähoidossa.

”No kyllä se varmaan on tosi tärkeä. Kyllä se on musta tosi tärkeä kerta suomessa on nykyään paljon ihmisiä, jotka on tullu muualta tänne niin niin tuota, että niillä lapsillaki ois täällä hyvä olla ja he ois tasavertasia sitte suomalaisten lasten kanssa, niin kyllä se ois tosi tärkeitä se suvaitsevaisuuskasvatus ja ihan kaikin puolin muutenki..”(Nainen 3)

Myös päiväkotien työntekijöinä voi jatkossa olla yhä enemmän maahanmuuttajataustaisia henkilöitä ja myös se tulee ottaa huomioon. Tämäkin asia voi lapsissa herättää mielenkiintoa, ihmetystä ja jopa pelkoa. Olisi hyvä, että tällaisessa tilanteessa lapset kokevat voivansa avoimesti osoittaa mielenkiintonsa ja esittää mieleensä tulevia kysymyksiä.

6.4 Ennaltaehkäisevää suvaitsevaisuuskasvatusta

Kiusaamissanan määrittelyssä nousi esiin samoja asioita kuin Dan Olweuksen aiemmin mainitsemissani määritelmässä. Kiusaamista voi olla fyysinen kiusaaminen, kuten tönnäminen ja lyöminen, sekä verbaalinen nimittely ja haukkuminen. Päiväkodissa eniten esiintyvä kiusaamisen muoto on se, että jätetään joku pois ryhmästä ja leikeistä. Riidasta kiusaaminen eroaa siten, että riidan osapuolet ovat enemmän tasavertaiset tilanteessa, kun taas kiusaamistilanteessa kiusattu on yleensä niin sanotusti heikommassa asemassa tilanteessa, eikä kykene niin hyvin itseään puolustamaan. Riidat nähtiin myös enemmän spontaaneina eikä jatkuvina tilanteina. MLL:n hankkeen selvityksessä nostettiin esiin huoli siitä, että varhaiskasvattajat eivät osaa selittää mitä kiusaaminen on tai miten se eroaa riidasta. Itse en näiden haastattelujen perusteella huomannut samaa ongelmaa.

Mieleeni tuli myös sellainen kysymys, että ovatko haastateltavani huomanneet mitään erityisiä piirteitä niissä lapsissa, jotka tulevat kiusatuksi. Itse olen nähnyt melko paljon kiusaamista ja usein miettinyt mikä on ollut syynä siihen, että juuri se kyseinen lapsi tai nuori on joutunut kiusaamisen kohteeksi. Eräs haastateltavistani vastasi näin:

”Jotkut lapset voivat olla ”ilkeitä” ja aggressiivisia luonnostaan, mikä tuntuu meistä aikuisista kauhealta. Silloin kiusatussa ei välttämättä tarvitse olla mitään erityistä piirrettä. Vuosien varrella olen huomannut, että joskus jotkut lapsen piirteet ovat voineet vaikuttaa kiusaamiseen, esim. ujous, hiljaisuus, arkuus, kielellisten taitojen heikkous (niukka tai epäselvä puhe).”(Nainen 1)

Ujous, hiljaisuus ja arkuus nousivat esiin sellaisina piirteinä, jotka ovat olleet yhteisiä niille lapsille, jotka ovat joutuneet kiusaamisen kohteeksi. Kukaan haastateltavistani ei nostonut esiin mitään fyysistä piirrettä, vaan kaikkien vastauksissa esimerkkinä oli joku enemmän lapsen luonteeseen liittyvä piirre. Valitettavasti usein, jos lapsi on ujo, hiljainen tai syrjäänvetäytyvä luonnostaan, voi se jossain tilanteissa johtaa siihen, että lasta aletaan kiusata tai jättää ryhmästä pois enemmän, koska toiset lapset eivät koe saavansa kontaktia tähän lapseen.

Kiusaamisen määrän ei koettu olleen nousseen vuosikymmenten aikana, mutta kiusaamisesta on alettu enemmän puhua. Joinakin vuosina ja joissakin ryhmissä kiusaamista on enemmän ja toisina taas vähemmän. Kiusaaminen on kuitenkin ilmiö, joka näkyy päiväkodeissa. Kerroin haastateltavilleni MLL:n hankkeessa esiin tulleen määrän 87 % erään päiväkodin lapsista, jotka kokivat että heitä oli joskus kiusattu. Ainakaan näiden vastausten perusteella määrä ei vaikuta todenmukaiselta. Pitää kuitenkin ottaa huomioon, että tämä MLL:n materiaalissa esiin tullut luku 87 % oli vastaus, joka oli saatu lasten, ei varhaiskasvattajien haastatteluista.

Kiusaamiseksi tulemisen kokemus on aina subjektiivinen, mutta kysyin haastateltaviltani tähän 87 % nojaten, että uskovatko he, että lapset kokevat myös riitatilanteet kiusaamisena. Kysyin lisäksi että osaavatko lapset heidän mielestään tunnistaa oman roolinsa kiusaamistilanteissa, sillä MLL:n hankkeessa esiin tulleesta ulkomaalaisesta tutkimuksesta kävi ilmi, että vain 7 % lapsista tunnisti itse kiusanneensa jotain toista lasta. Haastateltavien kokemus oli, että kyllä lapset luultavasti mieltävät myös riitatilanteet kiusaamiseksi, koska tilanteita purkaessa lapset sanovat usein toisen lapsen kiusanneen häntä. Osassa päiväkodeista on jouduttu lasten kanssa tarkemmin keskustelemaan siitä, mitä kiusaaminen on, koska lapset ovat ottaneet jokaisen tönäisyn ja naljailun kiusaamisena.

Sen lisäksi, että lapset eivät aina erota riitaa kiusaamisesta, eivät myöskään varhaiskasvattajat välttämättä aina huomaa milloin kyseessä on kiusaamis- eikä riitatilanne. Siksi kysyinkin haastateltaviltani siitä, onko kiusaamistilanteita vaikea tunnistaa. Haastateltavien kokemus oli, että varmasti joitakin tilanteita joskus jää huomaamatta, koska varsinkin isommat lapset eivät aina ole samassa tilassa aikuisten kanssa. Kuitenkin kiusaaminen tulee yleensä ilmi viimeistään siten, että lapsen vanhempi ottaa asian puheeksi. Pääasiallisesti haastateltavat kokivat kuitenkin, että kiusaamistilanteet tulevat huomatuksi, koska esimerkiksi verrattuna kouluun on aikuisia suhteessa lapsiin paljon enemmän. Lisäksi, koska päiväkodeissa henkilökunnan työtä on havainnoida lapsia ja pitää heitä silmällä tarkemmin, eivät lapset ole missään tilanteessa kauan keskenään ilman aikuisen valvontaa.

Varhaiskasvattajien mielipiteet siitä, voitaisiinko suvaitsevaisuuskasvatuksella ennaltaehkäistä kiusaamistilanteita päiväkodeissa ja kouluissa olivat yhtenäiset. Jokainen haas-

tateltavistani oli sitä mieltä, että suvaitsevaisuuteen kasvattamisella voi olla positiivisia vaikutuksia siihen, että päiväkodeissa ja kouluissa ei esiintyisi kiusaamista.

”On ilman muuta on, kyllä. Että sen tuota mitä enemmän niitä asioita käsittellee ne tulee lapsille tutummaksi ja sitte myös ymmärrys toista kohtaan kasvaa sitä mukkaa niin niin .. myös sitten se että hyväksyy sen erilaisuuden niin sitten mie ainaki koen, että sitten sitä kiusaamista ei edes niinku sitten tapahdu.”(Nainen 1)

MLL:n ”Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa” -hanke ei ollut kenellekään haastateltavistani entuudestaan tuttu. Eikä kenenkään haastateltavani päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmasta löytynyt suunnitelmaa kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen. Kerrottua hankkeesta ja suunnitelman sisällöstä oli kuitenkin suurin osa haastateltavistani sitä mieltä, että sellainen suunnitelma olisi hyvä löytyä.

”Sehän ois tietenki sitte ois kaikissa päiväkodeissa, kaikissa päiväkotiryhmissä sitten ne samat, samat säännöt. Ja kyllähän meillä niinku tässäki talossa on sama, samallalailla toimitaan lasten kanssa.. ..mutta tuota kyllä se varmasti ihan hyvä ois, että ois semmonen konkreettinen mustaa valkoisella sitten..”(Nainen 1)

7 POHDINTA

7.1 Johtopäätökset

Suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutuksesta tekemäni johtopäätökset ovat melko samantlaiset, kuin Johanna Erikssonin ja Johanna Suikkasen vuonna 2002, omassa opinnäytetyössään tekemät johtopäätökset Porin suvaitsevaisuuskasvatuksen tilanteesta. Eli kymmenessä vuodessa suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutus ei ilmeisesti ole juurikaan muuttunut. Suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutus päiväkodeissa ei ole hirveän tavoitteellista, eikä järjestelmällistä. Toteutuksessa luotetaan pitkälti niin sanottuihin vanhoihin hyväksi havaittuihin keinoihin. Menetelmiä ei juurikaan käytetä, eikä niistä ole hirveästi myöskään tietoa. Jokainen haastattelemani varhaiskasvattaja koki kuitenkin suvaitsevaisuuskasvatuksen ja sen toteuttamisen tärkeäksi.

Lukemissani varhaiskasvatussuunnitelmissa, valtakunnallinen mukaan lukien, on mielestäni mainintaa suvaitsevaisuus- ja tapakasvatuksesta liian suppeasti. Aihe on tärkeä ja sen tulisi näkyä päiväkotien arvoissa ja toimintasuunnitelmissa enemmän. Ennen kaikkea valtakunnalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan tulisi tehdä muutoksia siten, että eettisen orientaation kohtaan lisättäisiin jotain konkreettista suvaitsevaisuus- ja tapakasvatuksen toteutuksesta. Mielestäni myös eettinen orientaatio -termin sijaan voitaisiin käyttää jotain selkeämpää ja käytännönläheisempää termiä.

Varhaiskasvattajat eivät kokeneet kiusaamisen määrän olleen nousseen vuosikymmenten aikana. Kiusaamisesta on kuitenkin selkeästi alettu puhua enemmän, mikä on vain hyvä asia. En usko, että kiusatuksi tulleiden lasten määrä päiväkodeissa on opinnäytetyössäni aiemmin mainitun tutkimuksen mukainen 87 %. Perustan tämän näkemyksen siihen, että lapset tuntuvat pitävän myös riitatilanteita kiusaamisena. Mutta kiusaamista silti selvästi omankin kartoitukseni mukaan päiväkodeissa tapahtuu, jos ei viikoittain niin kuitenkin useita kertoja vuodessa.

On hienoa, että päiväkodeissa puututaan hanakasti esille tulleisiin kiusaamistilanteisiin, mutta voitaisiinko korjaavan työn sijaan keskittyä myös enemmän ennaltaehkäisevään työhön? Jokainen haastateltavistani kuitenkin oli sitä mieltä, että suvaitsevaisuuskasvatuksella varmaankin voitaisiin vaikuttaa kiusaamistilanteiden määrään. Yksi keino, jolla ennaltaehkäisevää työtä voitaisiin lähteä kehittämään, on Mannerheimin Lastensuojelu-

liiton hankkeen tiimoilta tehty ohje kiusaamisen ennaltaehkäisyyn päiväkodeissa. Ohjeessa painotetaan sitä, että mitä aiemmin kiusaamisen ennaltaehkäisy aloitetaan, sitä tehokkaampaa se on. Toiminnan on tärkeätä olla tavoitteellista ja tietoista ja siksi ohjeessa toivotaankin, että jokainen päiväkotiliittäisi osaksi varhaiskasvatussuunnitelmaansa kirjallisen suunnitelman kiusaamisen ehkäisystä ja siihen puuttumisesta. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 45.)

Mitä pienempänä suvaitsevaisuuskasvatus aloitetaan, sitä positiivisemmat vaikutukset sillä voi olla. Lisäksi mitä enemmän suvaitsevaisuuteen liittyviä asioita käsitellään, sitä enemmän ymmärrys toisia ja erilaisuutta kohtaan kasvaa ja sitä myöten myös suvaitsevaisuus. Yhteisöllisyys, me-henki ja ryhmään kuulumisen tunne nousivat esiin tärkeinä osina suvaitsevaisuuteen kasvattamista ja niillä koettiin olevan positiivista vaikutusta kiusaamisen vähentymiseen. Yhteisöllisyyden tukeminen nousi esiin myös MLL:n selvityksessä ”Kiusaavatko pienetkin lapset”. Siinä nostettiin esiin kiusaaminen ryhmädynamisena ilmiönä ja korostettiin sitä, että kiusaamisen ehkäisyyn olisi hyvä painottua nimenomaan ryhmään ja yhteisöllisyyteen liittyviin asioihin. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 45.)

MLL:n ”Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa” -materiaalissa mainitaan myös kasvatuskumppanuus yhtenä hyvänä keinona kiusaamisen ennaltaehkäisyn toteutuksessa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 46.) Päiväkotikäiset lapset muodostavat omat arvonsa pitkälti vanhempiensa arvojen mukaan. Suvaitsevaisuuskasvatusta olisi tästä syystä hyvä tehdä yhteistyössä lasten vanhempien kanssa. Suvaitsevaisuus on tärkeä teema ja mielestäni päiväkodit voisivat ottaa sen teemaksi vaikka jollekin kevät- tai syyslukukaudelle. Tämän teeman pohjalta voitaisiin järjestää pieniä tempauksia tai yhteistoimintaa. Tämän toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa voitaisiin käyttää lasten vanhempia apuna. Esimerkiksi tällä tavoin varhaiskasvattajat voisivat yhteistyössä lasten vanhempien kanssa toteuttaa suvaitsevaisuuskasvatusta ja vahvistaa varhaiskasvattajien ja vanhempien välistä kasvatuskumppanuussuhdetta.

Suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutuksessa olisi tämän kartoitukseni mukaan kehittämisen varaa. Tätä näkemystä tukevat myös haastattelemani varhaiskasvattajien näkemykset siitä, että aina on varaa parantaa ja aina voidaan kehittyä. En tiedä näkivätkö haastattelemani lastentarhaopettajat tarvetta kehittymiseen erittäin tärkeänä mutta kukaan ei kuitenkaan tyrmännyt ajatusta suvaitsevaisuuskasvatuksen jonkinlaisesta kehittämisestä.

Nyt kysymys kuuluukin, että mitä tämä kehittyminen voisi olla ja miten se saataisiin käyntiin. Uskoisin, että varhaiskasvattajien herättely aiheeseen ja koulutus aiheen tiimoilta voisi olla hyvä ensiaskel. Aihe tulisi ottaa huomioon mietittäessä kuntien varhaiskasvatushenkilöstölle järjestettäviä koulutuksia. Olen jo monta kertaa aiemmin nostanut esiin MLL:n ”Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa” -hankkeen, mutta nostan sen esiin vielä tässäkin kohdassa. Mielestäni tämän hankkeen pohjalta tuotettu materiaali olisi hyvä keino perehdyttää varhaiskasvattajia kyseiseen aiheeseen. Materiaali on kattava ja mielenkiintoinen. Materiaali keskittyy kiusaamista ennaltaehkäisevään työhön, mutta siinä on mainintaa myös suvaitsevaisuuskasvatuksesta, joka on yksi keino tehdä kiusaamista ennaltaehkäisevää työtä. Toinen keino suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutuksen kehittämiseen voisivat olla valmiit materiaalit, joita varhaiskasvattajat voisivat käyttää hyväksi suunnitellessaan tuokioita lapsille. Materiaaleja olisi hyvä olla erilaisia eri-ikäisille ottaen huomioon lapsen kehitystason.

7.2 Jatkotutkimusaiheita

Yksi mieleeni tullut jatkotutkimusaihe olisi kartoittaa minkä verran on olemassa erilaisia menetelmiä suvaitsevaisuuskasvatukseen, sillä itse en hirveästi niitä löytänyt materiaalia etsiessäni. Myöskään haastatteleman lastentarhaopettajat eivät tuntuneet tietävän hirveästi mitään suvaitsevaisuuskasvatusta koskevia materiaaleja. Materiaaleja löytyy melko varmasti kouluikäisille lapsille ja toki ne voivat olla sovellettavissa. Uskon kuitenkin, että jos esimerkiksi Internetissä olisi olemassa hyvä materiaalipankki suvaitsevaisuuskasvatukseen varhaiskasvatuksessa, tulisi sitä varmasti päiväkodeissa käytettyä avuksi. En tiedä, jos tällainen materiaalipankki on jo olemassa, mutta itse en sellaista ainakaan löytänyt. Tämä tutkimus voisi olla myös toiminnallinen tutkimus, jossa ensin kartoitettaisiin olemassa olevia suvaitsevaisuuskasvatusmenetelmiä ja sitten testattaisiin niitä käytännössä yhteistyössä jonkin tai joidenkin päiväkotiryhmien kanssa.

Toinen mieleeni tullut jatkotutkimusaihe liittyy MLL:n ”Kiusaaminen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa” – hankkeessa esiin tulleen toiveeseen siitä, että jokaisen päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmaan liitettäisiin suunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisystä. Tällainen suunnitelma löytyy jo kaikilta kouluilta. Tutkimukseen voisi liittää kartoitus siitä, mitä suunnitelmasta olisi hyvä löytyä ja lisäksi sellaisen suunnitelman laadinta jollekin päiväkodille tai -kodeille.

Lisäksi itseäni kiinnostaisi myös tutkia sitä, millaisia ja kuinka kauaskantoisia vaikutuksia esimerkiksi päiväkodissa tapahtuvalla kiusaamisella on kiusaamisen kohteeksi joutuneelle. Voiko päiväkodissa tapahtunut kiusaaminen vaikuttaa siihen, millainen kyseisen ihmisen loppuelämä on. Haluaisin tutkia, että onko kiusaaminen vaikuttanut esimerkiksi siihen millaisia valintoja ihminen on tehnyt elämässään. Lisäksi olisi mielenkiintoista verrata, ovatko päiväkodissa tapahtuneen kiusaamisen vaikutukset ihmisen loppuelämäänsä esimerkiksi vähäisemmät kuin koulussa tapahtuneen kiusaamisen. Eli siis vaikuttaako kiusaamisen uhrin ikä siihen, millaisia vaikutuksia kiusaamisella häneen on, jos vaikutuksia ylipäänsä on.

7.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

On olemassa tiettyjä periaatteita, joita tulisi noudattaa tutkimusta tehtäessä, jotta tutkimus olisi niin sanotusti eettisesti hyvä. Tällaisia periaatteita ovat muun muassa se, että tutkija pyrkii huolellisuuteen ja tarkkuuteen tutkimuksen eri osa-alueita, kuten tiedon keruuta, tulosten tallentamista ja esittämistä sekä tulosten arviointia tehdessään. Lisäksi tutkijan tulee ottaa huomioon toiset tutkimukseen osallistuneet henkilöt ja kunnioittaa heidän tekemäänsä työtä ja antaa heidän saavutuksillensa niille kuuluva arvo. Ihmistieteissä eettisiä ongelmia voivat aiheuttaa erityisesti tiedonhankintatavat ja koejärjestelyt. Tärkeintä on ottaa huomioon ihmisarvon kunnioitus ja muistaa jokaisen itsemääräämisoikeus tutkimuksen joka vaiheessa. Alkaen siitä, että ketään ei voi pakottaa osallistumaan tutkimukseen, vaan heillä tulee olla oikeus päättää itse haluavatko he olla osa tutkimusta. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2010, 23 - 25.)

Minä pyrin koko opinnäytetyöprosessini ajan huolellisuuteen ja tarkkuuteen ja kenelläkään muulla kuin minulla ei ole prosessin aikana, eikä tule prosessin loputtuakaan, olemaan pääsyä lukemaan esimerkiksi haastattelujeni tuloksia. Kysyin jokaiselta haastateltavaltani heidän halukkuutensa osallistua opinnäytetyöprosessiini ja kerroin heille opinnäytetyöni tarkoituksen, aiheen ja mahdollisia muita asioita, jotka he halusivat ennen suostumuksensa antamista tietää. Empiirisessä tutkimuksessa, toisin kuin teoreettisessa, korostetaan sitä, että yksittäisiä henkilöitä, joilta tutkimuksen materiaali on kerätty, ei saa tutkimuksen tuloksista tunnistaa. (Tuomi 2007, 76.) Pyrin työni tuloksia esittäessäni siihen, että niissä ei tule esiin mitään yksityiskohtia, joista haastateltavani tai heidän työympäristönsä voisi tunnistaa.

Tutkimuksen eettisyyttä tukee myös muun muassa se, että tutkija ei työssään plagioi kenenkään muun tekstejä eikä esitä niitä ominaan. Tämä edellyttää asianmukaisten lähdemerkintöjen käyttöä. Jos tutkija haluaa käyttää työssään suoria lainauksia jonkun muun tekstistä, tulee lainausten olla tarkkoja. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2010, 26.) Olen pyrkinyt koko prosessin ajan kiinnittämään huomiota siihen, että merkitsen käyttämäni lähteet ylös asianmukaisesti. Olen välttänyt työssäni suorien lainausten käyttöä, mutta käyttänyt niitä silloin kun olen sen kokenut jostain syystä tarpeelliseksi.

Täytyy muistaa, että tekemäni johtopäätökset saamistani vastauksista ovat minun tulkin-tani niistä. Jokainen ihminen muovaa omat mielipiteensä lukemistaan ja kuulemistaan asioista. Jopa niin sanotuista tosiasioistakin voi ihmisillä olla mielipide eroja. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2009, 229.) Toki ihminen tutkimusta, tai minun tapauksessani opinnäytetyötä, tehdessään aina pyrkii olemaan objektiivinen ja tekemään lukemastaan materiaalista mahdollisimman objektiivisia päätelmiä. Omat kiinnostuksen kohteet ja arvot kuitenkin jossain määrin varmasti vaikuttavat saatuihin tuloksiin. Ja ne vaikuttavat toki jo siihen mitä tutkija kysyy ja mihin haluaa saada vastauksia. Luotettavuutta opinnäytetyössä kuitenkin lisää se, että nauhoitin tekemäni haastattelut ja litteroin ne, eli kirjoitin ne ylös sanasta sanaan kuten ne minulle esitettiin. Käytin myös tuloksia esitellessäni suoria lainauksia haastatteluista, joista voidaan lukea haastateltavien vastauksia ilman mitään lisättyä tai mitään oleellista pois jättämättä.

Tarkoitukseni ei ollut alun perinkään, koettaa saada yleistettäviä vastauksia tutkimuskysymyksiini. Ensinnäkään en tiedä voiko minun tutkimuskysymyksiini edes saada sellaisia ja toiseksi haastateltavieni määrä, neljä lastentarhaopettajaa, ei ole tarpeeksi suuri voidakseni tehdä kovin yleispäteviä johtopäätöksiä vastauksista. Tulosten esittämistä yleispätevinä ilman asianmukaisia perusteita voidaan pitää vilppinä. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2010, 26.) Uskoisin, että opinnäytetyöni luotettavuutta olisi voinut vielä lisätä se, jos olisin tehnyt sen yhteistyössä jonkun toisen kanssa. Tutkimuksen tuloksia voidaan yleensä pitää luotettavampina silloin, kun kaksi tutkijaa tulee samaan johtopäätökseen tutkittavasta aineistosta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 142.)

7.4 Ammatillinen kasvu

Tämä prosessi on opettanut minulle paljon. Ensimmäistä kertaa toteutin mitään näin isoa projektia, johon kuuluu alkukartoitusta, materiaalin hankintaa ja kerätyn materiaa-

lin analysointia. Etukäteen prosessi vaikutti todella monimutkaiselta ja jopa mahdottomalta. Kun asiat alkoivat selkiytyä ja omat tavoitteet löytyä, alkoi prosessi edetä. Teoriaa löytyi enemmän kuin etukäteen kuvittelin ja teoriaosuuden kasaaminen oli loppujen lopuksi opinnäytetyön helpoin kohta. Ainoa pulma oli miettiä mitä jättää pois, kun mielenkiintoista materiaalia olisi ollut tarjolla todella paljon. En ollut ikinä ennen haastatellut ketään ihmistä, ja jälkikäteen ajateltuna olisin voinut tähän valmistautua paremmin. Ensimmäiset kaksi haastattelua olin melko jännittynyt ja se näkyi haastattelujen lyhyessä kestossa. Jälkimmäisissä haastatteluissa osasin jo rentoutua ja niin sanotusti vaadin haastateltaviltani hieman enemmän, eli pyysin heiltä tarkennusta sellaisiin vastauksiin, jotka olivat mielestäni liian suppeita. Olen hyvin kiitollinen haastateltavilleni heidän antamastaan panoksesta opinnäytetyöhöni. He olivat todella avoimia ja erittäin yhteistyökykyisiä ja eritoten olen kiitollinen siitä, että vielä haastattelujen toteutuksen jälkeen pystyin olemaan heihin yhteydessä sähköpostitse.

Olen opintojeni aikana oppinut paljon lasten niin sanotusta suotuisasta kehityksestä ja lasten kehityksen eri vaiheista, mutta opin silti tämän prosessin aikana lisää uusia asioita. Esimerkiksi empatiataidon kehittymiseen liittyvät asiat olivat minulle osaltaan uusia ja tieto siitä, että empatiataitoja voidaan harjoitella eri tavoin jo leikki-ikäisten lasten kanssa. Sain lisäksi paljon uutta tietoa päiväkodeissa tapahtuvan kiusaamisen määrästä ja siitä millaista päiväkodeissa tapahtuva kiusaaminen on. Minulle oli enemmän tuttua koulussa tapahtuva kiusaaminen aiempien opintojeni ja töideni kautta.

Minulla oli ennen opinnäytetyöprosessini alkua jotain ennakkokäsityksiä tai -ajatuksia siitä, miten suvaitsevaisuuskasvatusta päiväkodeissa toteutetaan. Yllätyin kuitenkin ehkä siitä, miten vähän suvaitsevaisuuskasvatuksessa käytetään mitään materiaaleja tai menetelmiä. Toki haastattelin varhaiskasvattajia vain neljästä eri päiväkodista ja vain Länsi-Lapin alueelta, joten en voi sanoa minkä verran menetelmiä tai materiaaleja on käytössä muualla. Muutoin haastatteluista saamani vastaukset eivät ehkä niin hirveästi minua yllättäneet. Mutta saamani vastaukset kiusaamisen määrästä saivat minut yhä enemmän vakuuttuneeksi siitä, että haluan jotenkin tulevalla työurallani vaikuttaa siihen, että enemmän aletaan tehdä kiusaamista ennaltaehkäisevää työtä jo päiväkotikäisten lasten parissa.

Sain vastaukset asettamiini tutkimuskysymyksiin ja uskon, että olen tällä opinnäytetyölläni saavuttanut pääasiallisen tavoitteeni, eli herätellyt varhaiskasvattajia pohtimaan

suvaitsevaisuuskasvatuksen ja muun kiusaamista ennaltaehkäisevän työn merkitystä varhaiskasvatuksessa. Toivon, että opinnäytetyöni saavuttaa jatkossa useampia varhaiskasvattajia, ja toivon, että he saavat opinnäytetyöstäni ehkä jotain uutta tietoa tai uusia näkökulmia. Kuten eräs haastateltavistani sanoi, aina voi kehittyä ja aina on hyvä ottaa uudet näkökulmat vastaan avoimin mielin.

LÄHTEET

Askeleittain. Hakupäivä 31.5.2013.

<http://www.psykologienkustannus.fi/askeleittain/index.html>

Asplund, Rebecca & Bergman, Jenny 2012. Tillsammans mot mobbning. Examenarbete. Novia Yrkeshögskola, Vaasa.

Eriksson, Johanna & Suikkanen, Johanna 2002. Varhaiskasvattaja suvaitsevaisuuskasvattajana. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Pori.

Hakala, Juha T. 2004. Opinnäytetyöopas ammattikorkeakouluille. Helsinki: Gaudeamus.

Hamarus, Päivi & Kaikkonen, Pauli 2011. Kiusaamisen määritelmät ja määrittely. Kasvatus 42 (1).

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2004. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Tekijät & Helsinki University Press.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2010. Tutki ja kirjoita. 15.-16., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Kemin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2011. Hakupäivä 22.5.2013.

<http://www.kemi.fi/Sivistyspalvelukeskus/varhaiskasvatus/Vasu.pdf>

Kirves, Laura & Stoor-Grenner, Maria 2010a. Kiusaavatko pienetkin lapset. Hakupäivä 3.12.2012. <http://www.sttinfo.fi/data/attachments/legacy/3ff2da35-6927-4235-881c-b84f3f7b5205.pdf>

Kirves, Laura & Stoor-Grenner, Maria 2010b. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Hakupäivä 3.12.2012. <https://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/29368b707530f26f08fda128e7690525/1369380920/application/pdf/13271105/Kiusaamisen%20ehk%C3%A4isy%20varhaiskasvatuksessa%20B5%20-%20www.pdf>

Kivirannan alueen varhaiskasvatussuunnitelma 2010. hakupäivä 22.5.2013.

https://www.tornio.fi/filewrap.php?c=&f=Kivirannan_aluevasu_04102010.pdf

Koulukiusaaminen peruskoulun yläluokilla 2000–2007. 2008. Opetusministeriön julkaisu 2008:7.

Kronqvist, Eeva-Liisa & Pulkkinen, Minna-Leena 2007. Kehityopsykologia – Matkalla muutokseen. Helsinki: WSOY.

Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen erot. Virsta. Hakupäivä 7.12.2012

<http://tilastokeskus.fi/virsta/tkeruu/01/07/>

Opetushallitus 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Opetushallitus 2010. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010. Määräykset ja ohjeet 2010:27

Peltonen, Anne 2005a. Empatia. Teoksessa Peltonen Anne & Tarja Kullberg-Piilola. Tunnemuksu. Helsinki: Lasten Keskus.

Peltonen, Anne 2005b. Kiusaaminen. Teoksessa Peltonen Anne & Tarja Kullberg-Piilola. Tunnemuksu. Helsinki: Lasten Keskus.

Perusopetuslaki 21.8.1998/628.

Puolakka, Paula, päiväkodin johtaja, Rajakylän päiväkot. Puhelinhaastattelu 27.5.2013.

Puolakka, Paula, päiväkodin johtaja, Rajakylän päiväkot. Re: Hei!. Sähköpostiviesti elina.kantola@edu.tokem.fi 27.5.2013.

Pääsihteerin viesti kansanvälisenä suvaitsevaisuuden päivänä 2010.

<http://www.unric.org/fi/paeaesihteerin-lausunnot-ja-viestit/26058-paeaesihteerin-viesti-kansainvaelisenae-suvaitsevaisuuden-paeivaenae>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Stakes. Oppaita 56. Hakupäivä 6.12.2012.

<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066>

Suihkonen, Heidi & Vellonen, Anne 2012. Kohti suvaitsevaisuutta tarinallisuuden voimin; Suvaitsevaisuuskasvatusprojekti päiväkodin esikouluikäisille. Opinnäytetyö.

Lahden ammattikorkeakoulu, Lahti.

Tuomi, Jouni 2007. Tutki ja lue – Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Helsinki: Tammi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5., uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 10., uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Unesco 1995. Declaration of principles on tolerance, 1995. Hakupäivä 23.11.12. <

http://www.unesco.org/webworld/peace_library/UNESCO/HRIGHTS/124-129.HTM>

UNICEF 2013a. Mikä on lapsen oikeuksien sopimus? Hakupäivä 28.9.13

<http://www.unicef.fi/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus>

UNICEF 2013b. Yleissopimus lapsen oikeuksista Hakupäivä 28.9.13

http://www.unicef.fi/Lapsen_oikeuksien_sopimus_koko

Varhaiskasvatussuunnitelma Mukelot (3-5 v). Hakupäivä 22.5.2013.

<http://tervola.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/paivahoito-ja-lastenhoidontuki/vasu-mukelot>

Wahlström, Riitta 1996. Suvaitsevaisuuteen kasvattaminen. Erilaisuus on rikkautta. Helsinki: WSOY.

Ylönen, Hilikka 2005. Satulinnan saleissa. Opitaan arvoja satujen ja laulujen avulla. Helsinki: Tammi.

LIITE 1.

HAASTATTELUKYSYMYKSET

TEEMA 1: TAUSTATIEDOT

- Opiskeluhistoria
- Työhistoria

TEEMA 2: SUVAITSEVAISUUSKASVATUS

- Miten määrittelet sanan suvaitsevaisuus
- Onko suvaitsevaisuuskasvatus mainittu päiväkodin omassa vasussa
- Miten suvaitsevaisuuskasvatus näkyy päiväkodissa
- Onko suvaitsevaisuuskasvatus tavoitteellista, onko tavoitteet kirjattu
- Käytetäänkö suvaitsevaisuuskasvatuksessa mitään välineitä/metodeja
- Tehdäänkö yhteistyötä vanhempien kanssa

TEEMA 3: SUVAITSEVAISUUSKASVATUKSEN KEHITTÄMINEN

- Jos yhteistyötä ei tehdä vanhempien kanssa, tulisiko sitä tehdä
- Mielipide siitä tulisiko suvaitsevaisuuskasvatuksen toteutusta kehittää/muuttaa
  - Jos kyllä, niin miten voitaisiin kehittää/muuttaa
- Miten näet suvaitsevaisuuskasvatuksen roolin tulevaisuudessa

TEEMA 4: KIUUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISY

- Mitä tarkoittaa kiusaaminen
- Onko vaikeata tunnistaa kiusaamistilanteita
- Koetko että omassa päiväkodissa on kiusaamista
- Onko kiusaamisen määrä muuttunut mihinkään suuntaan sinun työurasi aikana
- Mielipide siitä, olisiko suvaitsevaisuuskasvatuksella mahdollista ennaltaehkäistä kiusaamista
- Löytyykö kiusaamisen ehkäisyyn suunnitelma vasusta (MLL:n hanke Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa)

- Jos ei, mitä mieltä siitä, että olisiko hyvä olla kiusaamisen ehkäisyyn liittyvä suunnitelma vasussa

- Vapaa sana aiheesta.